

ทรัพย์-อำนาจ ทวนกระแส?

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ธรรมสารานุกรม

มงคลวารเอื้องฟ้า ๕๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๙

ทรัพย์สิน-อำนาจ ทวนกระแส?

© พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-8239-31-4

พิมพ์รวมเล่มครั้งแรก - พฤศจิกายน ๒๕๓๙ ๑,๒๐๐ เล่ม

- พระสุรเดช กนตวโร และคณะญาติมิตร

พิมพ์เป็นธรรมทาน ๑,๒๐๐ เล่ม

- กลุ่ม ญ'๒๔ ๕,๖๒๐ บาท

- คุณโสฬศ เจริญอาภรณ์วัฒนา ๑,๒๐๐ บาท

- อาจารย์ละม่อม นุชปวนิช ๑,๐๐๐ บาท

รำลึกเอื้องฟ้า ๕๘

ปณิธานเอื้องฟ้า

เอื้องฟ้างามค่าล้ำ

คู่เมือง

ชูช่อผลิดอกเรือง

เฟื่องฟูง

รุ่นต่อรุ่นหนุนเนื่อง

ด้วยคุณ ค่าแฮ

พรราวพรางดั่งเรือนรุ่ง

คู่ฟ้า ฟากสยาม

งามปัญญาพร้งพร้อม

คุณธรรม

สาตส่องแสงขึ้นนำ

เหล่าด้าว

ตั้งสุริย์เปี่ยมแสงล้ำ

ศาสตร์ศิลป์

มุ่งส่งชนรดก้าว

เที่ยงแท้ มรรค่า

อาตมภาพเขียนโคลงบทนี้ขึ้นด้วยระลึกถึงพระคุณของสถาบัน และคณาจารย์ซึ่งได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางโลกอันมีคุณประโยชน์ต่อชีวิตคฤหัสถ์ที่ผ่านมาของอาตมภาพอย่างสูง

เนื่องในมงคลวารคล้ายวันสถาปนาคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๙ เวียนมาครบรอบปีที่ ๕๘ อาตมภาพขอส่งความปรารถนาดีไมตรีจิตมายังศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบัน และหวังใจว่าท่านคงจะได้ประโยชน์อันพึงควรจากธรรมทานเล่มเล็กๆ ที่เปี่ยมด้วยธรรมสาระ เหมาะสมกับ

พิมพ์ที่ บริษัท สหธรรมิก จำกัด

๕๔/๘-๙ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์

แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

โทร. ๔๑๒-๓๐๘๗, ๐๑-๙๒๓-๘๘๒๕ Fax ๔๑๒-๓๐๘๗

ยุคสมัย 'วัดสุทัศนเทพวราราม' ของ 'สังคมแห่งข่าวสาร' ในช่วงปัจจุบัน
อาจมองได้ว่าท่านจะได้ข้อคิดและข้อปฏิบัติทวนกระแส
สังคมที่มุ่งเพียงความร่ำรวยและยิ่งใหญ่ จนละเลยผลร้ายที่มี
ต่อชีวิต สังคมและธรรมชาติ ให้ประสบกับความทุกข์ ไร้
สาระ และเสื่อมโทรม ตามลำดับ

หากมีผลานิสงส์ใดใดเกิดขึ้นแก่ท่านผู้อ่าน อาจมองว่า
น้อมถวายเป็นอาภรณ์บูชาแด่พระเดชพระคุณพระธรรมปิฎก
อัครมหาจารย์ผู้มีพระคุณยิ่งต่อชีวิตทางธรรม และมีความ
เมตตาอันหาประมาณมิได้ต่ออาตมาภาพ อีกทั้งยังให้โอกาสจัด
พิมพ์ธรรมทานฉบับนี้เผยแพร่แก่ท่านในวโรกาสอันดีงามคราวนี้

ด้วยปรารถนาดีไม่ตรีจิต

พระสุรเดช กนุตวโร

๙.๓๐ น.

๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๙

วัดญาณเวศกวัน

อนุโมทนา

ในวาระสำคัญแห่งมงคลวารคล้ายวันสถาปนาคณะ
ภาณิชนายกและกรรมการบัญชา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ครบ
รอบปีที่ ๕๘ ในวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๙ พระสุรเดช
กนุตวโร ผู้เป็นศิษย์เก่า ประสงค์จะบำเพ็ญบุญกุศลด้วยธรรม
ทาน เพื่อให้บังเกิดผลอันน่ายกย่องและเป็นแก่นสารแก่
ชีวิตจิตใจ และเกื้อกูลแก่ความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา
อย่างแท้จริง จึงขอพิมพ์หนังสือเรื่อง "ทรัพย์สิน-อำนาจ ทวนกระแส?"
แจกเป็นที่ระลึกในโอกาสดังกล่าว ผู้เรียบเรียงอนุโมทนาตาม
ความประสงค์ด้วยความเต็มใจ

"ทรัพย์สิน-อำนาจ ทวนกระแส?" นี้ ประกอบด้วยหนังสือ
ที่เคยตีพิมพ์แล้ว ๒ เรื่อง คือ "ร่ำรวย ยิ่งใหญ่ เลื่อนลอยหรือ
เพื่ออะไร" เป็นบทพระธรรมเทศนาที่แสดงในวันก่อนงาน
พระราชทานเพลิงศพ คุณน้ำทอง และ น.ส.เอิบสิริ คุณวิศาล
เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๓๘ ในเรื่องจากพระธรรมเทศนา
นี้ แม้ว่าจะมีส่วนที่เป็นประวัติบุคคล คือท่านผู้ล่วงลับไปแล้วอยู่
ด้วยหลายหน้าในตอนต้น ก็เป็นประวัติที่สอดคล้องกับเนื้อ

ความในเรื่อง และเป็นประวัติที่น่าสนใจ เพราะเป็นเรื่องราวของผู้สร้างเนื้อสร้างตัวมาด้วยความเพียรพยายาม ซึ่งแม้จะประสบอุปสรรคที่รุนแรงในชีวิตก็นำตัวผ่านพ้นมาได้ด้วยดี อีกทั้งเมื่อประสบความสำเร็จแล้วก็ยังได้ใช้ทรัพย์นั้นบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม เป็นเรื่องที่น่าศึกษา และเป็นตัวอย่างที่ควรนำมาเป็นคติได้เป็นอย่างดี และเรื่องที่สอง คือ “ข้อคิดชีวิตทวนกระแส” เป็นข้อคิดที่น่าเสนอเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และมีความสุขในท่ามกลางกระแสปัญหาของสังคม พร้อมทั้งเป็นส่วนร่วมที่จะหนุนกระแสนธรรมเข้าสู่สังคม เพื่อแก้ไขปัญหาก็เกิดประโยชน์สุขแก่สังคมมนุษย์ไปในเวลาเดียวกันด้วย

ขออำนาจคุณพระรัตนตรัย และกุศลเจริยา ทั้งส่วนอาmisthanและธรรมทานที่ได้บำเพ็ญในมงคลวารนี้ จงอภิบาลให้ชาวคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี พร้อมทั้งคณาจารย์และศิษย์เก่า-ใหม่ ประสบจตุรพิธพรชัย เจริญด้วยกำลังกายกำลังใจ กำลังญาติมิตรสหยาบริวาร และกำลังปัญญา บรรลุความสำเร็จในสิ่งที่พึงปรารถนา เข้าถึงประโยชน์สุขที่เป็นจุดหมายของชีวิตทั้งสาม และร่วมเย็นงอกงามในธรรม ตลอดนิตยกาล

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๙

สารบัญ

ชีวิตยาวนาน ที่ผ่านประสบการณ์มากมาย	๒
เงินจำนวนมาก คนได้ยินดีใจ	
แต่ควรสนใจว่า สร้างมาและได้ใช้ไปอย่างไร	๕
เงินทองเป็นของสำคัญ มีคุณอนันต์แต่ก็มีโทษมหันต์	๘
ดูชาวบ้านดี ที่การทา รักษา และใช้ทรัพย์	๑๐
ทรัพย์ไม่อาจครอบงำจิต หรือบังปัญญาของอารยชน	๑๓
บุรุษหนุ่มมั่นที่จะมีทรัพย์และอำนาจ	๑๕
อารยชนมีจุดสนใจที่วิธีใช้ทรัพย์และอำนาจ	๑๗
ทรัพย์และอำนาจ เพื่อเป็นเครื่องมือของกิเลส	
หรือเพื่อเป็นอุปกรณ์ของธรรมะ	๑๙
ทรัพย์ภายนอกมีคุณค่าและความหมาย	
เมื่อมีทรัพย์ภายในเป็นฐาน	๒๑
ทรัพย์สินสำคัญ แต่เราต้องรู้ทัน	
และข้ามพ้นจุดอ่อนของมัน	๒๕

มนุษย์ที่พัฒนา รู้จักสัมพันธ์

ทำให้ทรัพย์ทั้งนอกทั้งในเป็นปัจจัยแก่กัน ๒๘

หลักประกันชีวิตชั้นสุดท้าย

คือทรัพย์ภายในแห่งความมีธรรม ๓๐

นักพัฒนาที่แท้

เจอทุกข์ยิ่งได้ธรรม เจอปัญหายิ่งได้ปัญญา ๓๔

ชัยชนะสูงสุด ที่ทำให้ชีวิตสมบูรณ์ ๓๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

น หิรณฺยสุวณฺณเณน ปริกฺขียนฺติ อาสวาทิ

ณ บัดนี้จะได้แสดงพระธรรมเทศนาอนุโมทนาใน
การบำเพ็ญกุศลอุทิศแด่ คุณน้ำทอง คุณวิศาล และ
น.ส. เอิบสิริ คุณวิศาล ผู้ได้ล่วงลับไป ในวาระอันสำคัญ
ก่อนที่จะถึงวันพระราชทานเพลิงศพ

ณ โอกาสนี้ คณะท่านเจ้าภาพประกอบด้วยคุณโยม
บุษยา คุณวิศาล เป็นประธาน แม้ว่าท่านจะมีอาการใน
ที่ชุมนุมนี้ได้เพราะความชราภาพ ก็มีคุณหมออรรถวรรณ
คุณวิศาล เป็นผู้แทนพร้อมด้วยน้องๆ ทั้งน้องชายน้องหญิง
เขยและสะใภ้ กับทั้งหลายๆ และผู้ที่เคารพนับถือมาร่วม
กันบำเพ็ญกุศล เป็นการแสดงออกซึ่งน้ำใจที่ประกอบ
ด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม

โดยความเป็นพุทธศาสนิกชนในฐานะที่เป็นอุบาสก
อุบาสิกา ย่อมมีความรู้ตระหนักในหลักธรรมคำสอนของ
องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่แสดงถึงคติธรรมดา

ของสังฆารว่า ชีวิตของเรานี้เป็นสิ่งที่เป็นไปตามหลักของ พระไตรลักษณ์ คือมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นอนิจจัง และเป็นสิ่งที่คงทนอยู่ในสภาพเดิมตลอดไปไม่ได้ เป็น ทุกขัง ไม่มีตัวตนที่ยั่งยืนถาวร เป็นไปตามเหตุปัจจัย เรียกว่าเป็นอนัตตา พุทธศาสนิกชนมีความรู้เข้าใจ ตระหนักในหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นนี้ แล้ว แม้มีการพลัดพรากจากไป มีความเศร้าโศกเสียใจ แต่ก็ทำได้ ด้วยคำนิ่งถึงหลักความจริงโดยมีความเข้าใจอันประกอบด้วยสติปัญญาดังที่กล่าวมา

ชีวิตยาวนาน ที่ผ่านประสบการณ์มากมาย

ความจริงการบำเพ็ญกุศล เพื่อแสดงออกซึ่งญาคติธรรม คือธรรมะที่มีต่อญาติ สำหรับคุณโยมทั้งสองท่าน ในโอกาสนี้ มีเหตุผลเกี่ยวเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะท่านผู้ล่วงลับไปนั้นเป็นญาติที่ใกล้ชิดกัน คือเป็น คุณอา กับ หลาน และทั้งสองท่านนั้นก็มียุ้ยยืนยาว โดยเฉพาะคุณโยมน้ำทอง คุณวิศาล มีอายุถึง ๙๗ ปี เกือบ จะถึง ๑๐๐ ปี ส่วนคุณโยมเอิบศิริ คุณวิศาล ก็มีอายุ มากถึง ๘๐ ปี ๙ เดือน ตามประวัติทั้งสองท่านมีอะไรที่

เหมือนๆ กันหลายอย่าง เบื้องต้นก็คือว่าทั้งสองท่านเป็น ผู้ที่มีการศึกษาสูง กล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่ได้เล่าเรียนอย่าง สูงสุด เท่าที่กุลสตรีจะพึงได้มีการศึกษาในยุคสมัยก่อนนั้น และทั้งสองท่านก็จบการศึกษาในด้านเป็นครู เมื่อจบการ ศึกษาแล้วก็ได้รับราชการเป็นครูเช่นเดียวกัน ต่อจากนั้น เมื่อรับราชการครูไประยะหนึ่งเป็นเวลาพอสมควร ทั้ง สองท่านก็ได้ลาออกจากราชการมาทำงานในด้านธุรกิจ โดยเฉพาะก็คือธุรกิจด้านที่ดิน และการค้าต่างๆ

ทั้งสองท่านนั้นว่าโดยอุปนิสัยใจคอก็มีลักษณะที่ คล้ายกัน คือเป็นผู้ประหยัด มีความขยันหมั่นเพียร เอา ใจใส่ในกิจการหน้าที่การงาน และมีนิสัยโอบอ้อมอารี โดยเฉพาะก็เป็นที่พักของหมู่ญาติ นอกจากจะเป็นที่อาศัยให้ ความอุปถัมภ์เกื้อกูลแก่ญาติแล้ว ก็ช่วยเหลืออุปการะแก่ คนที่ด้อยกว่าตน หรือตกทุกข์ได้ยาก พร้อมทั้งมีศรัทธา ในพระรัตนตรัย ได้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอีกด้วย แต่นอกจากข้อที่คล้ายกันแล้ว ก็มีข้อแตกต่างกันที่ เป็นประการสำคัญ กล่าวคือ สำหรับคุณโยมน้ำทอง ชีวิตของท่านได้บุกฝ่าผ่านโลกธรรมมามากตั้งแต่เบื้องต้น นับว่าเป็นผู้สร้างเนื้อสร้างตัวมาด้วยตนเอง ได้ผ่านความ

ลำบากยากแค้นและตั้งตัวมาจนกระทั่งมีความสำเร็จ ยกตัวอย่างเช่น เบื้องต้นก็มีชีวิตที่มีความสุข มีความพร้อมในเรื่องทางวัตถุ ในเรื่องทางเศรษฐกิจ มีญาติพี่น้องพร้อมดี จนกระทั่งอายุ ๑๕ ปี ก็เกิดปัญหาโลกธรรมที่เป็นอนิฏฐารมณ คือเหตุการณ์ร้ายอันไม่พึงปรารถนาได้เข้ามาครอบงำท่วมทับ เนื่องจากเมื่อพี่ชายคนโตถึงแก่กรรมไป บิดาของท่านก็ได้เดินทางจากไปสู่ประเทศจีน ท่านต้องอยู่ห่างไกลจากบิดาผู้บังเกิดเกล้า และพร้อมกันนั้นฐานะทางบ้านก็ยากจนลง ทำให้ต้องดิ้นรนขวนขวายในการประกอบอาชีพด้วยตนเอง จนกระทั่งได้สร้างเนื้อสร้างตัวมีทุนรอนขึ้นมา มีเงินทองมากขึ้น มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น

ครั้งมาถึงสงครามโลกครั้งที่หนึ่งซึ่งเกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๖๕ ภาวะเศรษฐกิจทั่วโลกเสื่อมลง ผู้คนก็เป็นอยู่ลำบาก สำหรับท่านเองก็ประสบปัญหามาก ในระยะเวลานั้น มารดาของท่านก็ถึงแก่กรรม และในด้านเศรษฐกิจการค้า ร้านที่มีอยู่ก็มีกิจการเสื่อมโทรม จนกระทั่งถูกศาลสั่งล้มละลาย อันนับว่าเป็นโลกธรรมแห่งความผันผวนที่เกิดขึ้นในชีวิต

อีกด้านหนึ่งคือเรื่องยศ ฐานะ ตำแหน่ง ท่านได้รับราชการมีความเจริญก้าวหน้า ถึงกับได้เป็นครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดราชบุรี และต่อมาก็ได้เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนการเรือนที่ได้พัฒนามาเป็นวิทยาลัยครูสวนดุสิต และที่มาเป็นสถาบันราชภัฏสวนดุสิตในปัจจุบันนี้ ชีวิตของท่านนับว่ามีความเจริญรุ่งเรืองในราชการ แต่แล้วต่อมาท่านก็ลาออกจากราชการเปลี่ยนเป็นชาวบ้านธรรมดา ต้องเดินทางไปในที่ต่างๆ เพื่อทำกิจการค้าขาย สร้างเนื้อสร้างตัวใหม่ แม้กระนั้นท่านก็ประสบความสำเร็จ

เงินจำนวนมาก คนได้ยินดีใจ แต่ควรสนใจว่า สร้างมาและได้ใช้ไปอย่างไร

เมื่อประสบความสำเร็จแล้วก็แสดงออกในทางของการช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ ดังที่ปรากฏเป็นการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ที่สำคัญๆ คือ การบริจาคอุปถัมภ์ช่วยโรงพยาบาลตำรวจสองวาระรวมแล้วเป็นเงิน ๑๙ ล้าน ๖ แสนเศษ คือเกือบ ๒๐ ล้านบาท และได้ช่วยเหลือสหทัยมูลนิธิทั้งด้านทุนทรัพย์และด้านที่ดิน

มอบที่ดินให้ปรับเป็นที่อาศัยตั้งสำนักงานของสหทัยมูลนิธินั้น และได้บริจาคเงินช่วยเหลือถึง ๑๐ ล้านบาท สหทัยมูลนิธิก็เป็นมูลนิธิสำคัญที่ช่วยเหลือเด็กพิการเป็นต้น ให้การอุปถัมภ์แก่เด็กๆ ที่กำพร้า เพื่อจะได้เจริญเติบโตมีอนาคตสืบต่อไป และในวาระสุดท้ายท่านก็ยังได้แสดงความประสงค์ให้ทายาทบริจาคเงินจำนวนมากมายเพื่อจะช่วยเหลือในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ซึ่งทางกระทรวงศึกษาธิการคงจะรับภาระในการดำเนินการสืบต่อไป

มองดูจากประวัติของท่านที่เป็นมานี้ จะเห็นถึงความผันผวนในชีวิตที่เป็นไปต่างๆ แต่มองแง่หนึ่ง คนที่ดูเฉพาะเรื่องปัจจุบัน ได้เห็นการบริจาคของท่านเป็นครั้งใหญ่ๆ ก็นึกว่าท่านต้องร่ำรวยมาก แต่เบื้องหลังความร่ำรวยเหล่านี้ ก็คือประวัติชีวิตของการสร้างเนื้อสร้างตัวชีวิตของท่านนั้นนับว่าเป็นตัวอย่างที่จะให้คติในการสร้างฐานะความเป็นอยู่ สร้างหลักฐาน การจัดการเกี่ยวกับเงินทองทรัพย์สิน พร้อมทั้งเป็นแบบอย่างอีกด้วยในด้านการช่วยเหลือสงเคราะห์กันในหมู่ญาติ และการบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชาวลโลก

คนที่สร้างเนื้อสร้างตัวมาร่ำรวยนั้น บางทีเราไม่ได้มองเห็นความเป็นมา ก็มองกันเฉพาะในสภาพปัจจุบันว่าคนนั้นเขารวย คนนี้เขารวย ว่าเขาคงจะมีความสุขสบายเหลือเกินอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ความจริงแล้วท่านเหล่านั้นจำนวนมากที่เดียวผ่านความทุกข์ยาก ความเหน็ดเหนื่อย และข้อสำคัญก็คือการที่ต้องมีความขยันหมั่นเพียร และมีคุณธรรมต่างๆ แท้จริงคุณธรรมและความขยันหมั่นเพียรเป็นต้นที่ได้ดำเนินมาในชีวิตของท่านเหล่านั้น อันนั้นแหละเป็นสิ่งที่น่าศึกษา เป็นสิ่งที่ประโยชน์และพระศาสนาก็จะให้ความสำคัญตรงนั้น

สำหรับท่านที่มีทรัพย์สินเงินทอง ที่ได้สร้างเนื้อสร้างตัวสะสมมาด้วยดีแล้ว ยังใช้จ่ายให้เป็นประโยชน์เมื่ออายุมากขึ้น ก็เท่ากับว่าได้เป็นที่พึ่งพำนักของผู้คนมากมาย พระพุทธเจ้าตรัสเปรียบไว้ว่า เหมือนต้นไม้ใหญ่ที่มีกิ่งก้านดอกใบพรั่งพร้อมบริบูรณ์ มีร่มเงามาก กิ่งก้านสาขาที่แผ่ขยายกว้างขวางนั้น ย่อมอำนวยประโยชน์ก่อให้เกิดความร่มเย็น เป็นที่พึ่งแก่หมู่มนุษย์ ตลอดจนผู้คนที่เดินทางผ่านมาได้เข้าอาศัยภายใต้ร่มไม้ มีความสุข ผู้ที่มีชีวิตเจริญอกงามเป็นผู้ใหญ่ ก็เป็นที่พึ่ง

พำนักของหมู่ญาติ และหมู่ชนทั้งหลายฉันนั้น

สำหรับคุณโยมน้ำทอง โดยเฉพาะในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่ และเป็นคุณอาของคุณโยมเอิบสิรินั้น ได้เป็นคติในทางที่กล่าวมานี้ โดยเฉพาะในแง่ที่ท่านได้บริจาคทรัพย์มากมาย จนทำให้คนหันมามองในด้านของเรื่องทรัพย์สินเงินทองนั้น

เงินทองเป็นของสำคัญ

มีคุณอนันต์แต่ก็มีโทษมหันต์

มีข้อที่ควรจะกล่าวตามหลักธรรมว่า ในทางพระศาสนานั้นเรื่องทรัพย์สินเงินทองท่านก็มองเห็นความสำคัญ ว่าเป็นปัจจัยที่จำเป็นในการที่จะดำรงอยู่ของชาวบ้าน โดยเฉพาะคุณุศลผู้ครองเรือนทั้งหลาย จำเป็นที่จะต้องมียทรัพย์สินเงินทอง ไม่ว่าจะปัจจัยสี่ที่จะเลี้ยงชีวิตก็ตาม สิ่งอำนวยความสะดวกความสะดวกสบายก็ตาม ตลอดจนการที่จะรับผิดชอบต่อหมู่ชนที่แวดล้อม มีครอบครัวเป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะเป็นไปได้ต้องอาศัยทรัพย์สินเงินทอง ถ้าขาดทรัพย์สินเงินทองแล้วก็เป็นไปไม่ได้ยากอย่างไรก็ดี แม้ว่าทรัพย์สินเงินทองจะเป็นสิ่งสำคัญ

แต่พร้อมกันนั้น ทรัพย์สินเงินทองก็มีโทษเช่นเดียวกัน โทษของทรัพย์สินเงินทองมีหลายอย่างหลายประการ ถ้าว่าตามหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานก็คือ เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เมื่อไม่เที่ยงก็ทำให้คนเราต้องมีสภาพทางจิตใจอย่างหนึ่งคือ ความหวังความกังวล นอกจากความหวังความกังวลแล้ว หลายคนก็จะมีสภาพจิตที่เลยไปกว่านั้น คือความหวงแหน ไม่ว่าจะหวังก็ตาม หวังเหนงก็ตาม ก็เป็นสภาพจิตที่เป็นความทุกข์ทั้งนั้น

นอกจากนั้น สำหรับหลายคน ทรัพย์สินเงินทองยังเป็นที่มาของการทะเลาะวิวาทแก่งแย่ง จะเห็นได้ว่าบางที่เป็นเหตุให้พี่น้องต้องแตกแยก ทะเลาะวิวาทกัน บางทีแม้แต่พ่อแม่กับลูกก็ยังทะเลาะกัน

ยิ่งกว่านั้น บางคนมีทรัพย์สินขึ้นมาแล้ว ก็เกิดความหลงใหลมัวเมา ติดในทรัพย์ ในยศ ที่เนื่องมาจากทรัพย์นั้น ทำให้ชีวิตเสื่อมคุณค่าตกต่ำลงจากความดีงามมัวหมอง ไม่เจริญงอกงามในทางคุณธรรม และบางคนก็อาศัยทรัพย์นั้นเป็นเหตุให้เกิดการเบียดเบียนกันในโลก แม้แต่การแสวงหาทรัพย์นั้นเอง ก็นำมาซึ่งการเอาวัดเอาเปรียบกัน ความทุกข์ในโลกนี้เกิดขึ้นมามากมายจาก

ทรัพย์ เพราะฉะนั้นทางพระศาสนาท่านจึงให้ความสำคัญแก่เรื่องทรัพย์นี้มาก

ดูชาวบ้านดี ที่การทำ รักษา และใช้ทรัพย์

สำหรับชาวบ้านหรือคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พระพุทธศาสนาแสดงวิธีปฏิบัติต่อทรัพย์ไว้ที่เป็นสำคัญ ๓ ด้านด้วยกัน คือ การสร้างทรัพย์ ได้แก่การทำให้ทรัพย์เกิดขึ้นมา เป็นประการที่หนึ่ง พอทรัพย์เกิดขึ้นมาแล้ว การที่จะรักษาทรัพย์นั้นไว้ให้มั่นคงก็เป็นข้อสำคัญประการที่สอง ต่อจากนั้นข้อสำคัญประการที่สาม ก็คือการใช้จ่ายทรัพย์ แต่ยังมีหลักปฏิบัติต่อทรัพย์ที่เป็นข้อสำคัญอีกประการหนึ่งเป็นข้อพิเศษ จึงรวมทั้งหมดมีสี่ประการด้วยกัน

โดยสรุป การสร้างทรัพย์ก็คือการที่มีความขยันหมั่นเพียร รู้จักจัด รู้จักดำเนินการ และต้องหาโดยทางสุจริตชอบธรรม หมายความว่า การสร้างหรือหามาซึ่งทรัพย์สินเงินทองนั้น ถ้าเป็นไปโดยชอบธรรม โดยสุจริต เป็นไปด้วยความขยันหมั่นเพียร ก็เป็นการถูกต้องตามหลักพระศาสนา คือไม่ให้ เป็นเหตุเบียดเบียนผู้อื่น มิใช่ได้มาโดยทุจริต นี่เป็นประการที่หนึ่ง

แต่ประการที่สองก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน กล่าวคือในการรักษาทรัพย์นั้น คนที่รักษาทรัพย์จะต้องมีความมุ่งหมาย คือไม่ใช่เป็นแต่เพียงว่าเก็บรักษาไว้ด้วยความหวงแหน ด้วยความที่เห็นแก่ตน รักษาไว้โดยไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่การรักษานั้นต้องมีความมุ่งหมาย

ความมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์ในการรักษาทรัพย์ หรือการเก็บ การประหยัด การสะสมนั้น ประการแรกก็คือเพื่อเป็นหลักประกันของชีวิต เช่นในคราวจำเป็น ซึ่งอาจจะเกิดโรคร้ายไข้เจ็บ อาจจะตกจากงาน อาจจะเกิดอุบัติเหตุ หรืออาจจะเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันขึ้นมา อย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม

อีกประการหนึ่ง การรักษาทรัพย์ เก็บสะสมทรัพย์นั้น ก็เพื่อใช้ในการทำสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ที่ใหญ่โต กว้างขวาง และแม้แต่การลงทุนในกิจการงาน

พระพุทธเจ้าเคยตรัสไว้ว่า ทรัพย์ที่ได้มาแล้วควรจัดสรรเป็นสี่ส่วนด้วยกัน ส่วนหนึ่งนั้นไว้ใช้สอย คือใช้ในการเลี้ยงตนเลี้ยงพ่อแม่บิดามารดา เลี้ยงลูกหลานเลี้ยงคนในครอบครัว เลี้ยงคนที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบให้ เป็นสุข ใช้ช่วยเหลือสงเคราะห์กัน และบำเพ็ญกุศลทำ

ความดีงามต่างๆ อีกสองส่วน ท่านสอนว่าให้เก็บไว้สำหรับใช้ลงทุนทำกิจการงาน ส่วนที่สี่ซึ่งเป็นส่วนที่เหลืออีกส่วนหนึ่งนั้นให้เก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น อันนี้เป็นหลักในการรักษาทรัพย์ คือรักษาเก็บไว้โดยมีความมุ่งหมายไม่ใช่รักษาไว้เพียงด้วยความหวงแหน แล้วก็ทำให้ไม่เป็นประโยชน์ เป็นทรัพย์ที่เก็บไว้เสียเปล่า

ต่อไปประการที่สาม คือการใช้จ่ายทรัพย์ดังได้กล่าวไปแล้ว การใช้จ่ายทรัพย์นี้เป็นเรื่องที่สำคัญ ทรัพย์มีไว้เพื่อใช้ประโยชน์ ถ้ามีทรัพย์แล้วไม่ใช้ประโยชน์ ก็เป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย เพราะฉะนั้นประการต้นท่านจึงบอกว่าเมื่อทรัพย์มีแล้วต้องใช้เลี้ยงตัวให้มีความสุข ต่อจากเลี้ยงตัวให้มีความสุขแล้ว ก็เลี้ยงบุตร ภรรยา เลี้ยงคนในปกครองรับผิดชอบ เลี้ยงคูบิดามารดาเป็นต้น ให้มีความสุข แล้วก็ใช้ทำความดีงามต่างๆ บำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือสงเคราะห์กันในสังคมดังที่กล่าวมาแล้ว อันนี้เป็นวิธีปฏิบัติต่อทรัพย์โดยย่อสามประการ

ทรัพย์ไม่อาจครอบงำจิต หรือบังปัญญาของอารยชน

อย่างไรก็ตาม ยังมีประการที่สี่ที่สำคัญ คือทางด้านจิตใจ ได้แก่ท่าทีของจิตใจที่เป็นอิสระ เมื่อมีทรัพย์แล้วต้องมีด้วยปัญญา คือรู้เข้าใจคุณค่าประโยชน์ของมันที่จะทำให้ไม่ตกลงไปเป็นทาสของทรัพย์ พูดยังว่า ต้องเป็นนายของทรัพย์ ไม่ใช่เป็นทาสของทรัพย์

คนจำนวนมากมีทรัพย์แล้วเป็นทาสของทรัพย์ ที่ว่าเป็นทาสของทรัพย์ก็คือ จิตใจนั้นถูกทรัพย์ครอบงำด้วยกิเลสประการที่หนึ่งคือ ความหวงแหน ความตระหนี่ และกิเลสต่อไปคือความห่วง ความกังวล ความทุกข์ ถ้ามีทุกข์เพราะทรัพย์ ไม่สามารถทำใจให้เป็นอิสระได้ ก็แสดงว่ามีความเป็นทาสของทรัพย์อย่างหนึ่ง นอกเหนือจากนั้นก็คือการที่ถูกอำนาจของทรัพย์เข้ามาครอบงำจิตใจ ทำให้ความโลภความหลงเกิดขึ้น เป็นเหตุให้เกิดการเบียดเบียนทะเลาะวิวาทกันขึ้นในโลก

สำหรับผู้ที่วางจิตใจถูกต้อง จิตใจจะเป็นอิสระดังที่กล่าวไว้ว่า อยู่อย่างเป็นนายของทรัพย์ โดยรู้คุณค่า รู้โทษของทรัพย์ ทั้งแสวงหาทรัพย์ และใช้จ่ายทรัพย์อย่างมี

ปัญญารู้เท่าทัน และในการที่จะแสวงหา ใช้จ่าย และรักษาทรัพย์นั้น ก็ทำให้ทรัพย์เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ตามคุณค่าของมันกับทั้งเมื่อมีทรัพย์ขึ้นมาก็มีด้วยปัญญา ไม่มีความทุกข์เดือดร้อนมากเกินไปเพราะทรัพย์นั้น

ยิ่งกว่านั้นเมื่อใช้จ่ายทรัพย์ไปแล้ว เกิดความร่อยหรอบกพร่องไป ก็รู้เท่าทันความเป็นจริงว่า สิ่งเหล่านี้เป็นของไม่เที่ยง เป็นของที่มีได้เกิดได้ แต่ก็หายได้หมดได้ แล้วก็ทำให้เกิดให้มีใหม่ได้อีก เมื่อมีก็ต้องระวังรักษาให้ดีที่สุดด้วยความไม่ประมาท เมื่อพร่องไปหมดไป ก็ต้องรู้ตามเหตุปัจจัย และแก้ไขไปตามเหตุปัจจัยนั้นๆ ฉะนั้นก็ทำให้คลายทุกข์และมีความสุขได้ทุกกรณี

ในทางพระศาสนาท่านสอนย้ำเรื่องนี้ คือการที่บุคคลเมื่อได้ใช้จ่ายทรัพย์ตามคุณค่าที่เป็นวัตถุประสงค์ของทรัพย์แล้ว ถ้าทรัพย์นั้นตัวเองสามารถหาเพิ่มพูนได้มาอีกก็มีความสุขสบายใจว่า เราแสวงหาทรัพย์มาได้ เราจะได้ใช้จ่ายทรัพย์นั้นให้เป็นประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ เพราะฉะนั้นเมื่อเรามีทรัพย์เพิ่มขึ้น เราก็มีความสุข มีความอิมใจ หรือว่าในทางตรงข้ามเรามีทรัพย์ขึ้นมาแล้ว และเราใช้จ่ายทรัพย์ไป แล้วมีเหตุให้ทรัพย์ร่อยหรอหรือ

แม้กระทั่งหมดไป เราก็มีความสุขสบายใจอีกว่าทรัพย์นั้นเมื่อมี เมื่อหามาได้แล้ว ถึงมันจะหมด เราก็ได้ใช้มันให้เป็นประโยชน์แล้ว อย่างนี้ท่านถือว่ามีจิตใจที่เป็นอิสระ ใช้ทรัพย์ด้วยปัญญา เพราะการใช้จ่ายทรัพย์ให้ถูกต้องนั้นจะต้องรู้เข้าใจความหมายของทรัพย์

บุรุษมั่งมั่งที่จะมีทรัพย์และอำนาจ

เรื่องการใช้จ่ายทรัพย์ให้ถูกต้อง จะโยงไปถึงเรื่องอำนาจด้วย การดำเนินชีวิตอยู่ในโลก มักจะมีความหมายพันกันไป ระหว่างทรัพย์กับอำนาจ หรือว่าเรื่องของสมบัติทรัพย์สินเงินทอง กับเรื่องของยศศักดิ์ฐานะตำแหน่ง ทั้งสองอย่างนี้มักมาด้วยกัน คนเราเมื่อมีทรัพย์ขึ้นมาก็มักจะมีอำนาจพ่วงมาด้วย ในทางกลับกัน การมีฐานะ มีตำแหน่ง ยศศักดิ์ก็เป็นทางมาของทรัพย์เช่นเดียวกัน

คนจำนวนมากในโลกจะมองทรัพย์ในแง่ของบุรุษ คือเป็นเรื่องของการแสวงหามาเพื่อบำรุงบำเรอความสุขส่วนตัวบ้าง หรือถ้าเป็นอำนาจก็เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ และจะทำให้เราสามารถทำการต่างๆ ได้ตามปรารถนา

ในทางพระศาสนาท่านจึงสอนเน้นให้เราปฏิบัติต่อทรัพย์
และอำนาจโดยมีความเข้าใจที่ถูกต้อง

ตัวอย่างสำคัญที่แสดงถึงความเข้าใจและใช้ทรัพย์
อย่างถูกต้องตามความหมายก็คือพระเจ้าอโศกมหาราช
พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นแบบอย่างของชาวพุทธ

พระเจ้าอโศกมหาราชนั้น แน่หนอนว่าในฐานะที่เป็น
มหาราชผู้ยิ่งใหญ่ เรียกได้ว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ย่อม
มีพร้อมบริบูรณ์ทั้งโภคทรัพย์ และอำนาจความยิ่งใหญ่
พระเจ้าอโศกนั้นแต่เดิมก็ทรงมีทัศนะมีความเข้าใจเกี่ยว
กับความหมายของทรัพย์และอำนาจเช่นเดียวกับคนทั่ว
ไปส่วนมาก คือมองทรัพย์ว่าเป็นเครื่องบำรุงความสุข
ทำให้มีความสุขสะดวกสบายพร้อมพร้อม และมองอำนาจว่า
เป็นเครื่องแสดงความยิ่งใหญ่ พร้อมทั้งเป็นเครื่องมือ
หรือเป็นทางมาของความสุขสำราญยิ่งขึ้นไป ดังที่
กษัตริย์เป็นอันมากในประวัติศาสตร์โลกพยายามแสวง
หาความยิ่งใหญ่เพื่อจะได้มีชื่อว่าเป็นกษัตริย์ผู้เดียวใน
ชมพูทวีป หรือในแผ่นดินนั้นๆ ตลอดจนกระทั่งได้ชื่อว่าเป็น
ราชาธิราชที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์โลก อันนี้
เป็นความปรารถนาของผู้ที่มีอำนาจในประวัติศาสตร์

ของชาวโลกทั่วไป

พระเจ้าอโศกตอนแรกก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน
เพราะฉะนั้นพระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้ยกทัพไปรุกราน
ดินแดนแคว้นแคว้นต่างๆ รบราฆ่าฟันทำสงคราม ทำให้ผู้
คนล้มตายเป็นจำนวนแสน แม้แต่พี่น้องของพระองค์เอง
ที่เป็นเจ้าชายต่างๆ เมื่อจะขึ้นครองราชย์ พระเจ้าอโศก
ก็ได้สังหารเสียเป็นจำนวนร้อย อันนี้ก็เพื่อความยิ่งใหญ่
เพื่อเสวยอำนาจ ความเป็นมาอย่างนี้เราจะเห็นว่าใน
ประวัติศาสตร์โลกมีมากมาย พระเจ้าอโศกได้มีพฤติ-
กรรมเช่นนี้มาแต่เดิม จึงได้ถูกขนานนามว่าจันหาโศก
แปลว่าอโศกผู้ชั่วร้าย

อารยชนมีจุดสนใจที่วิธีใช้ทรัพย์และอำนาจ

ต่อมาพระเจ้าอโศกมหาราชได้หันมานับถือพระ
พุทธศาสนา เมื่อมานับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็ยอม
เรียนรัฐธรรมนูญ แล้วก็รู้เข้าใจหลักพระไตรลักษณ์ว่า สิ่งทั้ง
หลาย โดยเฉพาะที่เป็นวัตถุ รวมทั้งทรัพย์สินเงินทอง
อำนาจนั้น เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เมื่อ
ไม่เที่ยงเป็นอนิจจัง ก็ไม่มีสาระที่แท้จริงต่อชีวิต เมื่อพระ

เจ้าอโศกมหาราชทรงมองเห็นแล้วว่าทรัพย์และอำนาจไม่ใช่ความหมายและสาระที่แท้จริงของชีวิต พระเจ้าอโศกจะปฏิบัติต่อทรัพย์และอำนาจอย่างไร พระองค์จะทรงทิ้ง สละ ไม่เอาพระทัยใส่กับทรัพย์และอำนาจนั้นหรือหาได้เป็นเช่นนั้นไม่

ชาวพุทธที่ถูกต้องย่อมมองดูความหมายของทรัพย์และอำนาจด้วยสายตาใหม่ และปฏิบัติต่อทรัพย์และอำนาจโดยธรรม เพราะฉะนั้น พระเจ้าอโศกมหาราชจึงทรงมองเห็นว่าทรัพย์และอำนาจนั้น ถ้าเราใช้โดยสนองกิเลสด้วยความเห็นแก่ตัว มันก็เป็นเพียงเครื่องบำรุงบำเรอตนเอง และเป็นเครื่องสนองความปรารถนา ความยิ่งใหญ่ของตน แล้วก็ก่อความเดือดร้อนให้แก่เพื่อนร่วมโลก แต่ถ้าเราเอาทรัพย์นั้นมาเป็นเครื่องมือ มาเป็นช่องทางในการทำความดี ในการสร้างสรรค์บำเพ็ญประโยชน์ ทรัพย์และอำนาจนั้นก็จะเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นพระเจ้าอโศกมหาราชจึงทรงใช้ทรัพย์และอำนาจเป็นเครื่องมือหรือเป็นอุปกรณ์แห่งธรรม ธรรมก็คือหลักแห่งการทำ ความดี และการบำเพ็ญคุณประโยชน์

ต่อจากนั้นพระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงเลิกนโยบายที่เรียกว่า *สังคามวิชัย* คือ การเอาชนะด้วยสงคราม เปลี่ยนเป็น *ธรรมวิชัย* คือการเอาชนะด้วยธรรมะ ได้แก่ การสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและบำเพ็ญประโยชน์ ดังที่พระองค์ได้ทรงใช้ทรัพย์และอำนาจในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามไว้มากมาย

ทรัพย์และอำนาจ เพื่อเป็นเครื่องมือของกิเลส หรือเพื่อเป็นอุปกรณ์ของธรรมะ

คนเรานั้นแม้จะเป็นคนที่มีความคิดดี ๆ มีคุณธรรม มีความรู้ แต่ถ้าไม่มีทรัพย์ ไม่มีเงินทอง ไม่มียศ ไม่มีบริวาร ไม่มีอำนาจ ความคิดที่ดี ๆ และความดีของเขานั้นก็ก่อประโยชน์ได้น้อย เพราะจะทำอะไรก็ได้จำกัดเพียงนิดหน่อย แต่ถ้าคนดี หรือคนมีสติปัญญาดีนั้นเป็นคนมีทรัพย์สินเงินทอง มีอุปกรณ์เครื่องช่วยเหลือต่างๆ มีอำนาจ มีบริวาร ความคิดดี ๆ สติปัญญาความสามารถนั้นก็เกิดผลงอกเงยขยายกว้างขวางเป็นประโยชน์แผ่ไพศาล อันนี้คือคติที่จะต้องเลือกว่าเราจะใช้ทรัพย์เป็นอุปกรณ์ของกิเลส หรือจะใช้ทรัพย์เป็นอุปกรณ์ของธรรมะ

พระเจ้าอโศกมหาราชตอนแรกได้ใช้ทรัพย์และอำนาจเป็นอุปกรณ์ของกิเลส ก็ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นมากมาย แต่เมื่อพระองค์เปลี่ยนมาใช้ทรัพย์และอำนาจเป็นอุปกรณ์ของธรรมะ ทรัพย์และอำนาจนั้นก็ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างไพศาล จนพระเจ้าอโศกมหาราชได้กลายเป็นแบบอย่างของกษัตริย์ที่ดั่งงามเป็นมหาธรรมิกราช เพราะทรงใช้ทรัพย์สร้างโรงพยาบาล ซึ่งมีทั้งโรงพยาบาลคนและโรงพยาบาลสัตว์ สร้างถนนหนทาง ทรงให้การศึกษแก่ประชาชน ทำนุบำรุงพระศาสนา สร้างวัดวาอารามที่เป็นศูนย์กลางการศึกษาของประชาชน ซึ่งสมัยนั้นมีทั้งภิกษุและภิกษุณี จนกระทั่งตำรับตำราประวัติศาสตร์สมัยนี้บอกว่า ประเทศอินเดียสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชมีอัตราส่วนคนรู้หนังสือสูงกว่ายุคปัจจุบันโดยสถิติที่เขาได้ประมาณไว้

พระเจ้าอโศกมหาราชได้ให้การศึกษแก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง และได้ทำนุบำรุงพระศาสนา เป็นองค์ศาสนูปถัมภกในการจัดสังคายนาร้อยกรองพระธรรมวินัย และได้ส่งพระศาสนทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ ๙ สาย สายหนึ่งนั้นได้มายังดินแดนสุวรรณภูมิ

คือ พระโสณะและอุตตระ ที่เรามีความภาคภูมิใจกันว่าเป็นจุดกำเนิดแห่งพระพุทธศาสนาในดินแดนประเทศไทยในปัจจุบันนี้ จึงเห็นได้ว่า ถ้าเราไม่ได้พระเจ้าอโศกมาปฏิบัติต่อทรัพย์และอำนาจในความหมายที่ชอบธรรมแล้ว เราก็คงจะไม่ได้เห็นพระพุทธศาสนาในดินแดนของเรา หรือคงจะเป็นไปได้ยาก เพราะฉะนั้นการใช้ทรัพย์เป็นอุปกรณ์ของธรรมะนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

พระเจ้าอโศกมหาราชถึงกับได้จารึกไว้ในหลักศิลาของพระองค์ตอนหนึ่งว่า ยศคือความยิ่งใหญ่ของเรานั้น ถ้าไม่เป็นเครื่องช่วยให้ประชาชนประพฤติธรรมแล้ว ก็จะทำให้ประชาชนอันใดมิได้ นี่คือคติของพระเจ้าอโศกมหาราช

ทรัพย์ภายนอกมีคุณค่าและความหมาย เมื่อมีทรัพย์ภายในเป็นฐาน

การใช้ทรัพย์และอำนาจให้เป็นอุปกรณ์ของธรรมะนี้เป็นตัวอย่างอันหนึ่งที่แสดงถึงวิธีปฏิบัติต่อทรัพย์ให้ถูกต้อง แต่การที่พระเจ้าอโศกมหาราชและคนที่ดั่งงามทั้งหลายจะปฏิบัติต่อทรัพย์ที่เป็นวัตถุได้ถูกต้องนั้น ข้อสำคัญก็คือการมีคุณธรรมภายใน คุณธรรมภายในที่จะ

ทำให้เราประพฤติปฏิบัติต่อวัตถุทั้งหลายภายนอกถูกต้องนั้นก็เป็นที่พหุพจน์เหมือนกัน ทางพระท่านถือว่าเป็น *ทรัพย์ภายใน* คู่กับ *ทรัพย์ภายนอก*

ทรัพย์ภายนอก คือ ทรัพย์สินเงินทองต่างๆ ตลอดจนลาภสักการะนั้นประการหนึ่ง แต่ภายในใจของเรายังมีทรัพย์อีกประการหนึ่งคือ *ทรัพย์ภายใน* ที่ทางพระท่านเรียกว่า *อริยทรัพย์* *ทรัพย์ภายใน* นี้มีมากมายหลายประการ

ทรัพย์ นั้นเป็นเครื่องทำให้คนเรามีความสมบูรณ์ในตัวเอง จิตใจจะสมบูรณ์ได้ มีความมั่นใจก็เพราะมี *ทรัพย์ภายใน* เรามี *ทรัพย์ภายนอก* เราก็มีความมั่นใจ *ภายนอก* แต่ถ้าเรามี *ทรัพย์ภายใน* เราก็มีความมั่นใจ *ภายใน* อะไรคือ *ทรัพย์ภายใน* ที่ว่ามีหลายอย่างหลายประการ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้คือ

หนึ่ง *ศรัทธา* คือ ความเชื่อ ความมั่นใจ การมีความมั่นใจในหลักการอะไรบางอย่าง โดยเฉพาะคือหลักการแห่งความดีงาม ความเชื่อในการกระทำความดี ความเชื่อในกรรมดี ข้อนี้เป็น *ทรัพย์ที่สำคัญ* ประการที่หนึ่ง ถ้าคนใดมี *ศรัทธา* ในกรรมดี ในการกระทำความดี คนนั้นก็มีความมั่นใจในตัวเอง จึงนับว่ามี *ทรัพย์* ประการที่หนึ่ง ซึ่ง

จะเป็นทุนรอนในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม พุทธศาสนิกชนมี *ศรัทธา* ในพระศาสนา มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ก็มี *ทรัพย์* ประจำใจ

คนที่มี *ทรัพย์* คือ *ศรัทธา* นี้มีใจอบอุ่น มีสิ่งที่หล่อเลี้ยงใจ และทำให้ใจมีกำลังเข้มแข็ง ไม่ว่าจะเหว แม้อยู่คนเดียวก็ไม่เหงา เพราะว่ามี *ศรัทธา* ประจำใจ แต่คนที่ไม่ใช่ *ศรัทธา* ไม่มีความเชื่อ ไม่มีหลักการอะไรในจิตใจ ไม่มีเครื่องหล่อเลี้ยงใจ เวลาอยู่คนเดียวก็จะเหงา จะว่าเหวใจมาก เพราะฉะนั้น *ศรัทธา* นี้จึงเป็นหลักสำคัญสำหรับเป็น *ทรัพย์* ประจำใจไว้

นอกจาก *ศรัทธา* คือ ความเชื่อแล้ว ก็คือความประพฤติดีงาม ความเป็นคนสุจริต การที่ได้ดำรงตนอยู่ในทางที่ถูกต้อง ไม่ได้ประพฤติดนเป็นคนเสียหาย ความบริสุทธิ์สุจริตนี้ก็ทำให้เกิดความมั่นใจในตัวเอง เป็น *ทรัพย์* ประการที่สอง ทางพระท่านเรียกว่า *ศีล*

ต่อไปก็มี *หิริ* *โอตต* ปะปะ คือ ความละอายบาป และความเกรงกลัวต่อบาป ซึ่งจะเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันใจเรา เป็นหลักประกันให้เราไม่ทำความชั่ว ไม่ทำความเสียหาย ทำให้เรามีความประพฤติอยู่ในครรลองด้วยดี

ต่อจากนี้ก็คือความรู้ที่ได้เล่าเรียนค้นคว้าและฝึกฝนอบรมมา ได้แก่ ความรู้ในวิชาการต่างๆ ความรู้ในวิชาหาเลี้ยงชีพ ตลอดจนความรู้ในศิลปวิทยาและความเชี่ยวชาญในกิจการงานต่างๆ ซึ่งเป็นทรัพย์สำคัญที่จะช่วยให้เราหาทรัพย์ภายนอกได้ด้วย อย่างน้อยคนที่มีวิชาความรู้ก็มีความมั่นใจในตัวเองและมีความพร้อมในการที่จะดำเนินชีวิตให้เป็นอยู่ด้วยดี

ประการต่อไปคือการรู้จักเสียสละ ความมีน้ำใจ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์คนที่ดำเนินชีวิตโดยทำชีวิตของตนให้เป็นประโยชน์ ไม่อยู่ว่างเปล่า ก็เป็นคนที่มีความมั่นใจในตัวเองและมั่นใจอิมใจในความมีคุณค่าแห่งชีวิตของตน มีความสบายใจ อิมใจในตัวเองอยู่เสมอว่า ชีวิตของเรานี้มีค่าเป็นคุณประโยชน์แล้ว นับว่าเป็นทรัพย์ที่ทำให้เกิดความอุ่นใจอย่างสำคัญ

ประการต่อไปและข้อสุดท้ายที่ขาดไม่ได้ก็คือปัญญา ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ความสามารถที่จะจัดทำดำเนินการสิ่งต่างๆ ให้ถูกต้อง ความรู้ที่จะแก้ปัญหา ความรู้เข้าใจเหตุผล เข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง อัน

นี้เป็นทรัพย์ประจำตัวที่สำคัญที่สุด

ทรัพย์ทั้งหมดเหล่านี้รวมแล้วก็มีสองอย่างด้วยกัน คือความรู้อย่างหนึ่ง และความดีอย่างหนึ่ง ความรู้และความดีนั้นแหละเป็นอริยทรัพย์เป็นทรัพย์ภายในที่สำคัญ คนเรามีทรัพย์ภายในแล้วก็จะทำให้ทรัพย์ภายนอกมีความหมาย ถ้าไม่มีทรัพย์ภายใน ไม่มีอริยทรัพย์ ทรัพย์ภายนอกก็จะเป็นไม่มีความหมายอย่างแท้จริง

ทรัพย์สินสำคัญ แต่เราต้องรู้ทัน และข้ามพ้นจุดอ่อนของมัน

มีความแตกต่างหลายประการระหว่างทรัพย์ภายนอกและทรัพย์ภายใน ทรัพย์ภายนอกที่เป็นวัตถุหรือทรัพย์สินเงินทองนั้น แม้จะเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์จำเป็นสำหรับชีวิตแต่มีข้อบกพร่องหลายประการดังกล่าวมาแล้ว จะขอยกตัวอย่างเช่นว่า ทรัพย์ภายนอก คือ ทรัพย์สินเงินทองนั้นเป็นสิ่งที่สูญหายได้ โจรลักได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องระวังรักษา เป็นเหตุให้เกิดความเป็นห่วงเป็นต้น แต่ทรัพย์ภายในคือความรู้และความดีนั้น ไม่สูญหาย ท่านบอกว่าโจรลักไม่ได้ ทรัพย์ภายในคือความรู้และความดี

นั้นไม่มีใครมาลักเอาไปได้ เราไม่ต้องกลัว ไม่ต้องรักษามันไม่หายไปไหน มันอยู่กับตัวของเราเป็นของประจำ

ประการต่อไป ทรัพย์ภายนอกที่เป็นวัตถุทรัพย์สินเงินทองนั้น ยิ่งใช้ยิ่งสิ้นเปลือง ยิ่งใช้ยิ่งหมดไป เราจะต้องหามาเพิ่ม ต้องหามาชดเชย แต่ทรัพย์ภายในคือความรู้และความดีนั้นตรงกันข้าม แทนที่จะใช้แล้วหมดหรือใช้แล้วสิ้นเปลือง กลับเป็นว่ายิ่งใช้ยิ่งเพิ่ม จะเห็นว่าความรู้ยิ่งใช้ยิ่งเพิ่ม ยิ่งมีความชำนาญ ยิ่งมีความชัดเจน ส่วนความดีก็เช่นกัน ยิ่งประพฤติความดีนั้นก็ยิ่งเพิ่มพูนมากขึ้น เพราะฉะนั้นทรัพย์ภายในยิ่งใช้ยิ่งเพิ่ม

ประการต่อไป ทรัพย์ภายนอกนั้นไม่เป็นหลักประกันที่แท้จริงของชีวิต คนที่มีทรัพย์ภายนอกแต่ไม่มีทรัพย์ภายใน ไม่มีความรู้ ไม่มีความดี ไม่มีความขยันหมั่นเพียร แม้แต่มีทรัพย์อยู่แล้วเช่นบิดามารดาให้มา ก็ไม่สามารถรักษาทรัพย์นั้นไว้ได้ ส่วนทรัพย์ที่ยังไม่มีก็ไม่สามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ รวมความว่าทรัพย์ที่ยังไม่มีก็ไม่สามารถทำให้เกิดมี ทรัพย์ที่มีอยู่แล้วก็หมดสิ้นไป เพราะไม่รู้จักรักษา ไม่มีหนทาง ไม่มีความสามารถที่จะทำให้เกิดมีและรักษาไว้ได้ แต่คนที่มีทรัพย์ภายใน มี

ความรู้ มีความดีงาม มีความขยันหมั่นเพียร กลับมาช่วยสร้างช่วยรักษาทรัพย์ภายนอกด้วย ทรัพย์ที่มีอยู่แล้วก็รักษาไว้ได้ ทรัพย์ที่ยังไม่มีก็สามารถทำให้เกิดขึ้นมีขึ้นได้ เพราะฉะนั้นทรัพย์ภายในนี้จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ท่านจึงย้ำในเรื่องทรัพย์ภายในไว้ว่า จะต้องมีเป็นคู่กันกับทรัพย์ภายนอก

ประการต่อไปก็คือผลทางจิตใจ ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ทรัพย์ภายนอกนั้นเป็นไปด้วยความหวัง ความหวังนั้นอาจจะทำให้เกิดความมัวเมา จิตใจขุ่นมัว เศร้าหมอง ตลอดจนกระทั่งว่าในทางสังคมทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทบาดหมาง ความแตกสามัคคีแย่งชิงกัน แต่ทรัพย์ภายในนั้นเราไม่ต้องหวัง มันอยู่ข้างในของเราเอง กลับออกมาทำให้คนช่วยเหลืออยู่ร่วมกันด้วยดี และมีแล้วก็ทำให้จิตใจผ่องใส

ที่สำคัญก็คือว่า ทรัพย์ภายนอกไม่สามารถทำให้คนเป็นคนดี หรือเป็นคนประเสริฐ ไม่สามารถทำคนให้หมดทุกข์ หมดกิเลสได้ ดังบาลีภาษิตที่ยกขึ้นเป็นบทตั้งในเบื้องต้นแห่งพระธรรมเทศานี้ว่า

แปลว่ากิเลสทั้งหลายจะสิ้นไปเพราะเงินทองก็หาไม่ แต่ทรัพย์ภายในนั้นทำให้คนเป็นคนดี ทำให้คนเป็นคนประเสริฐ ทำให้คนที่มีทุกข์ก็หมดทุกข์ ทำให้คนที่มีกิเลสก็หมดกิเลส แม้กระทั่งบรรลुพระนิพพานเป็นพระอรหันต์ก็ได้ เพราะฉะนั้นอริยทรัพย์นี้จึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ และในทางพระพุทธศาสนาท่านจึงเน้นความสำคัญของทรัพย์ภายในดังที่กล่าวมานี้

มนุษย์ที่พัฒนา รู้จักสัมพันธ์ ทำให้ทรัพย์ทั้งนอกทั้งในเป็นปัจจัยแก่กัน

ถ้าคนเราปฏิบัติถูกต้อง ก็จะทำทรัพย์ให้เกิดขึ้นทั้งสองประการ คือทั้งทรัพย์ภายนอกและทรัพย์ภายใน และทรัพย์ทั้งภายนอกและภายในนี้ก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คนที่มีทรัพย์ภายในเช่นความรู้และความดี ก็สร้างทรัพย์ภายนอกให้เกิดขึ้น คนที่มีทรัพย์ภายนอกเมื่อมีปัญญาและคุณธรรมคือมีความรู้และความดีที่ทำให้รู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์ได้ถูกต้อง ก็อาศัยทรัพย์ภายนอกนั้นสร้างอริยทรัพย์ คือทรัพย์ภายในขึ้นอีก เช่นใช้ทรัพย์บำเพ็ญความเสียสละทำให้เกิดประโยชน์สร้าง

สรรค์ทำความดี อาศัยทรัพย์นั้นเป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการสร้างความดีอื่นๆ ขึ้นไป ดังที่กล่าวมาแล้ว ก็เกิดมีอริยทรัพย์ขึ้นมาเป็นคู่กัน เพราะฉะนั้นในทางพระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญทั้งสองอย่าง คือทั้งทรัพย์ภายนอกและทรัพย์ภายใน แต่ท่านเน้นความสำคัญของทรัพย์ภายในคืออริยทรัพย์

คนเรามีชีวิตที่เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง ทรัพย์ภายนอกเป็นวัตถุ เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมสลายไป เป็นของกลางๆ จะทำให้เกิดคุณก็ได้ เกิดโทษก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงจะต้องปฏิบัติต่อทรัพย์ให้ถูกต้อง คือทำให้เกิดผลในทางที่เป็นประโยชน์มีคุณค่า แต่การที่จะทำให้สำเร็จผลได้อย่างนี้ก็คือการที่จะต้องมียทรัพย์ภายในขึ้นมาเป็นฐาน

เมื่อเรามีทรัพย์ภายใน คือ มีศรัทธา มีศีล มีหิริ มีโอตตปปะ มีความรู้ มีความเสียสละ และมีปัญญาแล้ว ก็สามารถจะปฏิบัติต่อทรัพย์ภายนอกได้อย่างถูกต้อง และการปฏิบัติได้อย่างถูกต้องนี้ก็จะทำให้เกิดความเจริญงอกงามแก่ชีวิตทั้งตนเองและผู้อื่น คือทั้งส่วนบุคคลและแก่สังคม จนกระทั่งให้คุณค่าที่สูงที่สุดคือการ

เข้าถึงสิ่งที่ทางพระเรียกว่าโลกุตระธรรม

คนที่อยู่ในโลกนั้น เป็นธรรมดาว่าถึงแม้มีทรัพย์แล้ว ก็จะต้องตกอยู่ในกระแสความผันผวนปรวนแปรของสิ่งทั้งหลายที่เป็นอนิจจัง ดังชีวิตของคุณโยมน้ำทองที่ได้เล่ามาก็เป็นตัวอย่าง คือการที่แสวงหาสร้างสมทรัพย์ขึ้นมาแล้ว ต่อมาทรัพย์นั้นก็อาจจะเสื่อมลงไป มีจำนวนลดน้อยลง แต่ถ้าเรามีอริยทรัพย์ เช่นมีความขยันหมั่นเพียร และมีความรู้ความสามารถก็ไม่ใช่ไร เราก็ความสามารถจะรื้อพื้นฐานะ สร้างสรรค์ทรัพย์ภายนอกขึ้นมาใหม่ก็ได้

หลักประกันชีวิตขั้นสุดท้าย

คือทรัพย์ภายในแห่งความมีธรรม

นอกจากนั้นในขณะที่มีความผันผวนปรวนแปร เกิดมีความเปลี่ยนแปลงในชีวิตที่ท่านเรียกว่าโลกธรรมนั้น คนที่มีทรัพย์ภายในเป็นหลักประกัน ก็จะสามารถประคับประคองตนให้ผ่านโลกธรรมเหล่านั้น หรือผ่านพ้นความผันผวนปรวนแปรไปได้ด้วยจิตใจที่ตั้งงาม จนกระทั่งว่าเมื่อถึงโลกุตระธรรมก็ไม่ต้องกลัวโลกธรรม

โลกธรรมคือสิ่งที่มีประจำโลก ซึ่งเข้ามาผจญกับ

คนทุกคน มี ๘ ประการ กล่าวคือ

มีลาภ   เสื่อมลาภ   หรือได้   กับเสีย

มียศ   เสื่อมยศ

นินทา   สรรเสริญ

ความสุข   และความทุกข์

สิ่งเหล่านี้ท่านเรียกว่าโลกธรรม ซึ่งมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไป มีความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอน

คนเราเมื่อประสบโลกธรรมฝ่ายดีที่นำปรารถนา คือได้ลาภ ได้ยศ ได้สรรเสริญ ได้ความสุข ก็มักจะฟูหรือพอง โดยจะมีความร่าเริงโลดดีใจ เผยอหิง แต่เวลาประสบโลกธรรมฝ่ายร้ายที่เป็นการสูญเสีย คือเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา และประสบทุกข์ ก็จะมีอาการที่ทางพระท่านเรียกว่าแฟบหรือยุบ แฟบหรือยุบก็คือหดหู่ มีความท้อถอย มีความเศร้าโศกเสียใจ มีความขุ่นมัว พุดให้เป็นภาพว่าแฟบพุบและยุบเหี่ยว สภาพเช่นนี้เป็นข้อพิสูจน์สภาพจิตใจของคนเรา ถ้าได้แค่ฟูพุบยุบพองตามโลกธรรมอย่างที่ว่ามานี้ ก็เป็นเพียงปฏิกุณที่ขุ่นอ่อนปัญญา ไม่ใช่เป็นอารยชน และการที่เรามีทรัพย์ภายนอกนั้นจะไม่ช่วย ถ้าเราไม่พัฒนาให้เกิดทรัพย์ภายใน

ขึ้นมาหน้าใจ

ส่วนคนที่มีทรัพย์ภายใน เมื่อมาเผชิญกับโลกธรรม ความผันผวนแปรปรวนแปรเข้า ก็จะวางจิตวางใจของตนได้ถูกต้อง ประดับประดาชีวิตให้ผ่านพ้นความผันผวนไปด้วยดี นอกจากนั้นยังสามารถได้ประโยชน์จากโลกธรรมเหล่านี้ด้วย ได้ประโยชน์อย่างไร คนที่มีทรัพย์ภายใน มีความรู้ มีความดีงาม วางจิตใจถูกต้องแล้ว จะได้ประโยชน์ทั้งจากโลกธรรมฝ่ายร้ายและโลกธรรมฝ่ายดี

โลกธรรมฝ่ายเสื่อม ที่เป็นความสูญเสียอย่างทีกล่าวแล้ว คือความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา และความทุกข์นั้น คนทั่วไปเมื่อประสบแล้วย่อมมีความเศร้าโศกเสียใจ อันนั้นเป็นธรรมดาของปุถุชน แต่คนที่เรียนรู้ธรรมะดีแล้วจะพัฒนาจิตใจของตนเองให้ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้อง และกลับได้ประโยชน์ ได้ประโยชน์อย่างไร ก็คือมองว่าการสูญเสีย หรือเคราะห์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองนั้น เป็นบทพิสูจน์ เป็นบททดสอบความเข้มแข็งของเรา และเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาตัวของเราด้วย

คนเราที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ย่อมต้องเผชิญทั้งปัญหาและผลสมปวารณาที่เป็นความดีงาม ความรุ่งเรือง และ

ความสำเร็จต่างๆ เมื่อประสบความสำเร็จนั้นไม่เป็นไร ก็ดีใจ แต่เมื่อประสบปัญหาอุปสรรค ถ้าเราเสียใจ ก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร และยังเป็นการทำร้ายตัวเองอีกด้วย อารยชนรู้ตระหนักว่า คนที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตก็คือคนที่สามารถแก้ปัญหาได้ และพัฒนาตนเองด้วยการใช้สติปัญญาความสามารถในการแก้ปัญหา เมื่อเคราะห์เกิดขึ้นเมื่อปัญหาเกิดขึ้นจึงเป็นบททดสอบตัวเอง ทดสอบความสามารถและเป็นดังเวทีที่ฝึกฝนตนให้พัฒนา

คนที่มีสติปัญญา มีธรรมก็ไม่ทอดถอย เมื่อเผชิญความทุกข์ เกิดความสูญเสียขึ้นมา ก็ถือเป็นบททดสอบความเข้มแข็งมั่นคงและฝึกที่จะใช้ความสามารถพัฒนาตัวเองให้ดียิ่งขึ้น เท่ากับเป็นโอกาส เพราะคนเราถ้าไม่มีโอกาสได้ผ่านอุปสรรคและการทดสอบหรือปัญหา ก็จะไม่มีความเข้มแข็ง สติปัญญาความสามารถเมื่อไม่ได้ใช้ก็จะไม่ได้พัฒนา แต่เมื่อพบอุปสรรคพบปัญหาแล้ว ก็สามารถพัฒนาตนเองให้เข้มแข็ง เพราะฉะนั้นอุปสรรคและปัญหาตลอดจนความทุกข์ต่างๆ นี้จึงเป็นโอกาสเท่ากับว่าเป็นโชค คือเป็นโอกาสที่เราจะได้พัฒนาความสามารถของตนเอง อย่างน้อยก็ได้ทดสอบตัวเอง และถ้า

เราผ่านไปได้ ชีวิตของเราก็จะยิ่งเจริญงอกงาม

นักพัฒนาที่แท้

เจอทุกข์ยิ่งได้ธรรม เจอปัญหายิ่งได้ปัญญา

ที่นี้ในทางที่ตรงข้าม เมื่อประสบโลกธรรมที่เป็นฝ่ายดีงามที่น่าปรารถนา คนที่ไม่ได้พัฒนาตัวเอง ไม่รู้ธรรมก็หลงไหลไปตามสิ่งเหล่านั้น มัวเมา บางทีมัวแต่ลุ่มหลงมัวเมาในการได้ และในความเจริญงอกงามเหล่านั้น สิ่งที่น่าปรารถนาเหล่านั้น สิ่งที่เป็นความเจริญรุ่งเรืองนั้น กลับกลายเป็นโทษต่อตัวเอง เพราะความหลงไหลมัวเมานั้นทำให้ชีวิตตกต่ำลง หรือกลับใช้ทรัพย์ ยศ อำนาจ ในการเบียดเบียนข่มขู่ ตลอดจนดูถูกดูแคลนผู้อื่น เป็นต้น แต่สิ่งเหล่านี้ไม่เที่ยงแท้แน่นอนแล้วก็ผ่านไป เมื่อความรุ่งเรืองเจริญงอกงามผ่านไปแล้ว ชีวิตของตนก็จะไม่มีสิ่งที่จะมาช่วยพยุงไว้ ก็จะมีชีวิตตกต่ำมาก เมื่อเสียแล้วก็สูญสิ้นทั้งหมด

ส่วนคนที่รู้ธรรมแล้ว มีทรัพย์ภายใน เมื่อพบกับความได้ ความเจริญงอกงาม ความรุ่งเรือง ความสำเร็จ ก็จะถูกเป็นโอกาสว่าตนเองได้ช่องทางในการที่จะสร้าง

สรรค์ความดีอื่นๆ ขึ้นไป เรามีทรัพย์ก็ใช้ทรัพย์เพื่อทำความดียิ่งขึ้นไป เรามีอำนาจก็ใช้เป็นช่องทางในการทำความดี สร้างเมตริ สร้างประโยชน์ไว้แก่ผู้คนทั้งหลาย แม้ในกาลข้างหน้ามีเหตุเป็นไปตนเองตกต่ำก็ไม่ใช่เพราะได้ทำความดีไว้แล้ว ความเจริญที่เกิดขึ้น เราได้ใช้ประโยชน์ไปแล้ว และเหลือทิ้งความดีและประโยชน์นั้นไว้ นอกจากนั้นก็มักให้มีคนที่จะมาช่วยเหลือเกื้อกูล

เป็นอันว่า ไม่ว่าจะโลกธรรมฝ่ายดีหรือฝ่ายร้ายก็ตาม ถ้าเกิดแก่คนที่ไม่รู้ธรรมแล้วเป็นโทษได้ทั้งสิ้น แต่โลกธรรมที่เป็นความผันผวนในชีวิตเดียวกันนั้น ไม่ว่าจะดีหรือว่าร้าย ถ้าเกิดแก่ผู้ที่มีปัญญา เป็นคนมีธรรมแล้วก็กลายเป็นดีทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นในทางพระพุทธศาสนาท่านจึงไม่กลัวความทุกข์ ทุกข์สุขเกิดขึ้นถ้าปฏิบัติต่อมันให้ถูก เรามีแต่ได้อย่างเดียว

พระภิกษุและภิกษุณีในพระพุทธศาสนา บรรลุธรรมเพราะความทุกข์นั้นมีมากมาย คนเราถ้ารู้จักปฏิบัติให้ถูกต้อง ความทุกข์อาจจะทำให้เรานี้ถึงกับบรรลุพระนิพพานก็ได้ เพราะฉะนั้นจะได้หรือจะเสียจึงอยู่ที่ว่าเราปฏิบัติได้ถูกต้องหรือไม่ ถ้าจะปฏิบัติได้ถูกต้องก็เพราะ

เหตุที่มีทรัพย์ภายใน คนที่มีทรัพย์ภายในดังที่กล่าวมา ก็คือมีธรรมแล้ว จัดว่าเป็นอารยชน จะปฏิบัติต่อทรัพย์ภายนอกได้ถูกต้องด้วย การปฏิบัติต่อโลกธรรมถูกต้อง ท่านถือว่าเป็นมงคลอันสูงสุด เป็นชัยชนะอันสูงสุด ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในมงคลสูตรว่า

มุจฺจสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ

อโสทํ วิรชํ เหม เอตมฺมงฺกลมุตฺตมํ

แปลความว่า ผู้ใดถูกโลกธรรมกระทบแล้ว มีจิตใจไม่หวั่นไหว ไร้ธุลีมลทิน ยังมีความผ่องใสอยู่ได้ เป็นจิตเกษมปลอดโปร่ง นั่นคือมงคลอันสูงสุด เป็นชัยชนะอันสูงสุด

ชัยชนะสูงสุด ที่ทำให้ชีวิตสมบูรณ์

คนเราอยู่ในโลกนั้น หลายคนอาจจะประสบความสำเร็จ มีชัยชนะทุกอย่างทุกประการ แต่ในที่สุดมาแพ้อะไร ก็แพ้อารมณ์ในใจของตนเอง แม้จะเป็นราชา เป็นจักรพรรดิ เป็นผู้มั่งอำนายิ่งใหญ่ หรือเป็นเศรษฐี มหาเศรษฐีมีทรัพย์มหาศาล ชนะมาทั่ว ประสบความสำเร็จมาทั่ว แต่มาแพ้อารมณ์ในใจของตนเอง ไม่รู้จะเอาชนะ

อย่างไร เพราะฉะนั้นชัยชนะในใจของเราจึงเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะเป็นความสำเร็จ ซึ่งจะทำให้มีความสุขได้อย่างแท้จริง

ทำอย่างไรเราจึงจะมีชัยชนะที่แท้จริง คือชนะทั้งภายในและภายนอก ชัยชนะที่แท้ที่จะไม่ก่อให้เกิดเวรภัย ไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียน ก็คือชัยชนะภายใน ด้วยการชนะอารมณ์ในใจของตัวเอง หรือชนะใจของตัวเอง ทำจิตใจให้ไม่หวั่นไหวได้ ลองพิสูจน์ตนเองอยู่เสมอด้วยอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนี้แหละ เมื่อมันเข้ามาแล้ว เราถูกมันกระทบ ถ้าใจเราไม่หวั่นไหว เรารักษาใจของเราให้ผ่องใสเบิกบานสดชื่นได้เสมอ อันนี้คือชัยชนะที่สำคัญ เป็นชัยชนะอันสูงสุด

พุทธศาสนิกชนรู้หลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดังกล่าวนี้อันแล้ว พึงพยายามสร้างทรัพย์ภายในให้เกิดขึ้น เมื่อตนเองประสบความสำเร็จในการสร้างทรัพย์ ยศ ตำแหน่งฐานะภายนอกแล้วก็ไม่หยุดอยู่เพียงเท่านั้น ไม่ลุ่มหลงมัวเมา แต่ใช้ทรัพย์ภายนอกนั้นเป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการที่จะพัฒนาสร้างสรรค์ทรัพย์ภายใน ให้เกิดคุณธรรม ความดี และปัญญาความรู้ขึ้นมา

เมื่อนั้นก็จะมีทรัพย์สมบรูณ์ทั้งภายนอกและภายใน จะเป็นชีวิตที่สมบรูณ์จะมีความสำเร็จทั้งภายนอกและภายใน มีชัยชนะอันสูงสุดดังที่อาตมภาพได้กล่าวมา

วันนี้ ท่านสาธุชนทั้งหลาย มีโยมคณะท่านเจ้าภาพ เป็นต้น เป็นประธาน ได้มาน้อมรำลึกถึงท่านผู้ล่วงลับ ผู้มีพระคุณและเป็นทีเคารพนับถือ คือคุณโยมน้ำทอง และคุณโยมเอิบสิริ คุณวิศาล ว่าท่านจากเราไปแล้ว ชีวิตของท่านนั้นมีอะไรให้เป็นแบบอย่างหลายประการ เพราะว่าท่านมีอายุอยู่ยืนยาวนานมาก และชีวิตของท่านก็ได้ผ่านมาทั้งโลกธรรมฝ่ายร้าย และฝ่ายดี การที่ท่านได้สามารถเอาชนะลุล่วงโลกธรรมฝ่ายร้ายมาแล้ว ประคับประคองตนจนกระทั่งสร้างฐานะให้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นได้ และนอกจากนั้นเมื่อประสบความสำเร็จแล้ว ยังใช้จ่ายทรัพย์ในการบำเพ็ญประโยชน์ดังกล่าวมา ก็ต้องนับว่าท่านมีทั้งทรัพย์ภายนอกทั้งทรัพย์ภายใน เพราะฉะนั้นอย่างน้อยท่านก็เป็นตัวอย่างแก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน เป็นเครื่องเตือนใจเราให้ระลึกถึงคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ให้สร้างสรรคทรัพย์ทั้งภายนอกและภายใน ทั้งทรัพย์ที่เป็นวัตถุและทั้งอริยทรัพย์ให้

เกิดมีขึ้น แล้วชีวิตก็จะมีความสมบรูณ์ยิ่งขึ้นไป

บัดนี้ อาตมภาพขออนุโมทนาในบุญกุศล ทั้งฝ่ายของท่านเจ้าภาพ และโยมผู้ล่วงลับไปแล้ว ในฝ่ายของท่านผู้ล่วงลับก็ขออนุโมทนาในกุศลความดีงามต่างๆ ที่ท่านได้บำเพ็ญไว้ โดยเฉพาะคือการที่ท่านได้สละทรัพย์บำเพ็ญประโยชน์แก่กุลแก่สาธารณะ อันได้แก่เรื่องของโรงพยาบาล เรื่องการศึกษา และเรื่องของกิจการสังคมสงเคราะห์ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว และอนุโมทนาต่อท่านผู้ยังมีชีวิตอยู่ ที่มีความกตัญญูทเวที่ประกอบด้วยญาติธรรม มาน้อมรำลึกถึงท่านผู้มีพระคุณ ท่านผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้ว และได้ชวนชวายในการที่จะบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่ท่าน

เมื่อได้ทำหน้าที่ของตนเช่นนี้แล้ว ก็พึงมีความสบายใจว่า กิจที่พึงทำเราได้ทำแล้ว เมื่อสบายใจเช่นนี้ก็จะทำให้จิตใจปลอดโปร่ง ผ่องใส มีความสงบได้ และเมื่อได้ทำบุญกุศลแล้วจิตใจก็มีความชื่นบาน จิตใจที่ชื่นบานผ่องใส มีความอิมใจในบุญ ในความดีที่บำเพ็ญในการทำสิ่งที่ถูกต้องนี้ ก็เป็นทุนส่วนที่จะน้อมอุทิศให้แก่ท่านผู้ล่วงลับ

เพราะฉะนั้น ในโอกาสนี้อาตมภาพขอเชิญชวน
คุณโยมเจ้าภาพ พร้อมทั้งญาติมิตรทั้งหลายได้น้อมใจ
อุทิศส่วนกุศลที่ได้บำเพ็ญมาให้แก่ คุณโยมน้ำทอง และ
คุณโยมเอิบสิริ คุณวิศาล ขอให้ท่านแม่สถิตอยู่ใน
สัมปรายภพแดนใด ได้ล่วงรู้ถึงการบำเพ็ญกุศลของลูก
หลานและน้อง เป็นต้นแล้ว จงได้อनुโมทนาให้สำเร็จเป็น
วิปากสมบัติในภพนั้นๆ สืบต่อไป และขอให้ท่านเจ้าภาพ
ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นผู้เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย มีความ
ร่วมเย็นงอกงามในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
โดยทั่วกัน

วิศิขนาพระธรรมเทศนาพอสมควรแก่เวลา ยุติลง
แต่เพียงนี้ เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้

ข้อคิดชีวิตทวนกระแส

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

สารบัญ

ข้อคิดชีวิตทวนกระแส	๑
ทวนกระแส ไม่ใช่ต้านกระแส	๓
ชีวิตแบบพุทธ เป็นแบบอย่างของชีวิตทวนกระแส	๗
ชีวิตทวนกระแส ต้องมีความสุขและอิสรภาพเป็นฐาน	๙
ทวนกระแสร้ายไม่ไหว	
ถ้าลึกลงไปไม่ทวนกระแสกาม	๑๒
ทวนกระแสสังขมได้สำเร็จ	
เมื่อมีกระแสการพัฒนาตัวเองอยู่ข้างใน	๑๕
ทวนกระแสสังขมได้	
เมื่อไม่ต้องทวนกระแสใจตนเอง	๑๘

ข้อคิดชีวิตทวนกระแส*

ขออนุโมทนา ท่านผู้สนใจและท่านที่ดำเนินชีวิตแบบทวนกระแส ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีความตั้งใจดีในการจะดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง ไม่เฉพาะแต่การดำเนินชีวิตของตนให้ถูกต้องเท่านั้น แต่ยังหมายถึงจะพยายามนำทางสังคมไปในทางที่ถูกต้อง หรือว่าจะทำกิจกรรมอะไรต่างๆ เพื่อเป็นแบบอย่างแก่สังคม โดยมองว่าความเป็นไปในชีวิตและในสังคมปัจจุบันเท่าที่เรามองเห็นนี้ยังมีสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

การที่เราใช้คำว่า “ทวนกระแส” บอกอยู่ในตัวแล้วว่าสภาพปัจจุบันนี้มีอะไรที่ไม่สมควรคล้อยไปตามหรือยอมเป็นตาม เราจึงจำเป็นต้องมีการทวนกระแสขึ้น ในขณะที่เดียวกัน การที่จะมาทวนกระแส ก็บอกอยู่ในตัวว่ามีความยาก เพราะ

* เรียบเรียงจากบทนำเสวนาเรื่อง “ชีวิตทวนกระแสในมุมมองชนชั้นกลาง” ซึ่งได้จัดขึ้น ณ อาคารมงต์สไนท์ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๓๔ (ได้ปรับปรุงใหม่สำหรับการพิมพ์ครั้งล่าสุด พ.ศ. ๒๕๓๖ นี้)

กระแสที่เป็นไปคือกระแสของคนส่วนใหญ่ในสังคม เมื่อเราจะมาทวนกระแส การกระทำของเราซึ่งเป็นบุคคลหรือกลุ่มเล็กๆ เมื่อไปทวนเข้ากับกระแสความเป็นไปของคนส่วนใหญ่ ก็ย่อมเป็นเรื่องยาก

กระแสนี้มีหลายอย่าง อาจจะเป็นกระแสค่านิยม กระแสวัฒนธรรม หรือกระแสความเจริญ ซึ่งบางอย่างเป็นเรื่องทางจิตใจ เป็นนามธรรมมาก บางอย่างก็ออกมาเป็นรูปของวัตถุด้วย

กระแสค่านิยมเป็นตัวนามธรรมที่กำกับพฤติกรรมของคนหรือของสังคม ซึ่งถือว่ามีอิทธิพลอย่างมากในชีวิตของมนุษย์ ชีวิตของคนทุกยุคทุกสมัยมักจะเป็นไปตามค่านิยม และสังคมนั้นก็จะถูกกำหนดด้วยค่านิยมนั้น แต่ถ้าพูดอีกอย่างหนึ่งว่ากระแสความเจริญ ก็จะทำให้มองกระแสนั้นในลักษณะที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น เป็นเรื่องของวัตถุ เป็นเรื่องของสภาพที่มองเห็น ที่พูดนี้หมายความว่ากระแสนี้มีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับกระแสค่านิยมที่เป็นนามธรรม จนถึงกระแสความเจริญในลักษณะที่เป็นวัตถุอย่างปัจจุบันนี้

เรามองว่าสังคมปัจจุบันนี้เน้นเรื่องเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ซึ่งเป็นกระแสของความเจริญที่มีปัญหา ซึ่งไม่ควรจะปล่อยให้ตัวเรื่อยเปื่อยไปตาม แต่ก็เหมือนกับที่ได้บอกไว้ข้างต้นแล้วว่า

การใช้ชีวิตทวนกระแสนั้นเป็นเรื่องที่ยาก เพราะเป็นเรื่องของการที่เราซึ่งเป็นบุคคล หรือเป็นคนจำนวนน้อยมาทวน คือไม่ไปตามกระแสของหมู่ใหญ่ที่กำลังเป็นไป แต่ก็ก็เป็นเรื่องที่ต้องทำ เพราะเราเห็นว่ากระแสที่เป็นไปนี้ไม่ถูกต้อง เราจะทำให้เป็นไปถูกต้อง เราจึงทวนกระแส

ทวนกระแส ไม่ใช่ต้านกระแส

อาตมาเห็นว่า เรื่องการทวนกระแสนี้มีแง่พูดแง่พิจารณาหลายอย่าง อย่างหนึ่งต้องเข้าใจว่า *ทวนกระแส* กับ *ต้านกระแส* ไม่เหมือนกัน ถ้าหากเราไม่ทำความเข้าใจในเรื่องนี้ เราอาจจะเอาคำว่าทวนกระแสไปเป็นต้านกระแส

คำว่า *ต้านกระแส* มีความหมายเน้นไปที่ผู้อื่น เน้นไปที่ตัวกระแสที่กำลังเป็นอยู่ เรามองออกไปอย่างไม่พอใจต่อมัน และจะไปต้านโดยที่ที่เราไม่มีจุดหมายของตนเอง หรืออาจจะมิแต่ไม่เน้นออกมาให้ชัด คือมุ่งแต่ไปต้านหรือไปปะทะกับเขา แต่การ *ทวนกระแส* มีความหมายว่า เรามีแนวทาง เรามีจุดหมายของตัวเราเอง และเราไปตามแนวทางของเรานั้น แต่ว่าการพุ่งมุ่งไปในแนวทางของเรานั้น มันไม่เป็นการไปตามกระแสของสังคม หรือคนส่วนใหญ่ที่เขาเป็นไป มันก็เลยกลายเป็นทวนเหมือนกระแสน้ำในแม่น้ำที่ไหลไปในทิศทางหนึ่ง

สมมติว่าไปทางใต้ เรามีแนวทาง เรามีจุดมุ่งหมายของเรา เราอาจจะปลาหรือเป็นคนก็ได้ แต่ต้องการว่ายน้ำไปทางเหนือ จุดหมายของเราอยู่ที่นั่น เราก็ว่ายน้ำไปตามทางของเรา แต่เพราะกระแสน้ำไหลไปทางใต้ เราก็เลยกลายเป็นทวนกระแสนั้น และจึงกลายเป็นความยาก

ในการทวนนั้นบางทีอาจจะมีการต้านอยู่บ้าง แต่ต้านในแง่เพียงว่าเป็นความจำเป็นที่อาจจะต้องทำในการที่จะนำตัวเราไปในแนวทางของเรา อันนี้เป็นเรื่องของการทวนกระแสน์ซึ่งเรามีจุดมุ่งหมายเป็นของเราเองที่ชัดเจน แต่ถ้าต้านกระแสน์ก็ไม่มีจุดมุ่งของตัวเอง อาจจะเป็นเพียงการเอาตัวมาขึ้นที่อยู่อู่นึงๆ กลางกระแสน์น้ำ หรือพยายามว่ายน้ำเพียงเพื่อไม่ให้ไปตามกระแสนั้น หรืออาจจะต้านไม่ให้กระแสนั้นเป็นไปไม่ได้ คือเพียงแต่จะไม่ให้เขาไป โดยไม่ได้มุ่งว่าตัวเองจะไปไหน ได้แต่ต้านให้เขาหยุด โดยอาจเอาไม้มาถักั้นกระแสน์ ซึ่งถ้ำล้นไปได้ มันก็ไปต่อ และบางทีตัวเราเองก็ยับเขินด้วย

รวมความว่าเราต้องทำความเข้าใจว่า เราทวนกระแสน์ โดยที่เรามีจุดมุ่งหมายของเราเอง ไม่ใช่มุ่งเพื่อไปต้านเขา ไม่ใช่มุ่งจะไปเป็นคู่ต่อสู้กับเขาซึ่งก็จะกลายเป็นอีกเรื่องหนึ่ง วิถีปฏิบัติก็จะต่างกัน เมื่อพูดมาอย่างนี้แล้ว ผู้ที่จะดำเนินชีวิตทวนกระแสน์จะต้องมีความชัดเจนอย่างหนึ่งก็คือว่า จะต้องมีความชัดเจน

ในจุดมุ่งหมายและแนวทางของตนเอง ต้องเข้าใจให้ชัดเจนว่าแนวทางของตนเองเป็นอย่างไร จุดหมายของตนเองคืออะไร เมื่อมองเห็นชัดเจนว่าเป็นสิ่งที่ดีแน่นอนแล้วก็มุ่งไป จึงจะมีความเป็นไปได้ที่จะทำสำเร็จแล้วก็ไม่เกิดปัญหาขึ้น

ความชัดเจนอย่างที่สองก็คือ เราจะต้องรู้ด้วยว่ากระแสน์ส่วนใหญ่ที่เป็นอยู่ที่เราทวนนั้น มีจุดอ่อน มีข้อเสีย หรือไม่มีดีอย่างไร เราจึงต้องทวนกระแสน์ ไม่ใช่มุ่งแต่ไปต้าน ต้องเข้าใจตามความเป็นจริง รู้ในคุณและโทษของมัน ส่วนดีก็อาจจะมียู่นบ้าง เราก็ต้องเข้าใจ และส่วนเสียเป็นอย่างไร บางทีส่วนเสียมีไม่มาก แต่เป็นจุดสำคัญมีผลเสียหายยิ่งใหญ่ที่เราจะต้องทวน เราจะต้องจับจุดนั้นให้ได้ว่าเราทวนกระแสน์เพราะเหตุผลอันใด การทวนกระแสน์นั้น ไม่ใช่เฉพาะเข้าใจรู้ถึงคุณและโทษของตัวเองกระแสน์ แม้แต่คนที่อยู่ในกระแสน์นั้นเราก็ต้องเข้าใจเขาด้วย เข้าใจเหตุปัจจัยที่ทำให้เขาเป็นอย่างนั้น ซึ่งจะทำให้เราเห็นใจเขาโดยมีเมตตากรุณาต่อเขา แล้วก็มุ่งหมายว่าถ้ามีโอกาสก็จะต้องทำความเข้าใจกับเขาต่อไป

สรุปว่าต้องมีความชัดเจนทั้งสองด้าน ถ้าทำอย่างนี้แล้วการทวนกระแสน์ที่แท้จริงจึงจะเกิดขึ้นได้ ไม่ใช่เป็นเพียงไปต้านกระแสน์ ผู้ที่ต้านกระแสน์นั้นต้องใช้กำลังมาก ต้านไปต้านมาตัวเองก็เหน็ดเหนื่อย ยิ่งถ้าตนเองก็ไม่ชัดเจนว่าจะมุ่งไปไหนแล้ว

ก็จะมัวยุ่งอยู่กับการปะทะและเกิดผลเสียต่อทั้งสองฝ่าย แต่
ถ้าเราทวนกระแสได้ดีด้วยความชัดเจนมั่นใจในแนวทางและ
จุดมุ่งหมายของตน ก็อาจจะนำทางให้คนที่อยู่ในกระแสนั้น
เห็นตาม และก็ดำเนินตามไปด้วย มาช่วยกันทวนกระแส
อาจทำให้กระแสที่ทวนนี้กลายเป็นกระแสใหญ่ต่อไป เช่น ลำ
น้ำ ถ้าฝ่ายที่หลังไหลกลับขึ้นไปมีมาก กระแสที่ทวนก็จะ
กลายเป็นกระแสหลักได้ แต่เราก็ไม่จำเป็นที่จะต้องไปหวัง
อย่างนั้น

ข้อสำคัญก็คือความชัดเจนเข้าใจและมั่นใจในแนวทางและ
จุดหมายของตนเองนั่นแหละเป็นสิ่งสำคัญ ดังที่ท่านเรียกว่า
ต้องทำด้วยปัญญา ซึ่งจะทำให้ศรัทธา คือความเชื่อหรือความ
มั่นใจที่แท้จริงเกิดขึ้นได้ เมื่อเราทำโดยมีศรัทธาและปัญญา
อย่างแท้จริงแล้วเราจะมีจิตเมตตากรุณาต่อผู้อื่นได้ด้วย ซึ่ง
เป็นเรื่องของการปฏิบัติที่ถูกต้อง ที่มีผลดี ทั้งในแง่ของการ
ปฏิบัติที่เรียกว่าทวนกระแส และผลดีด้านชีวิตจิตใจของตัว
เราเอง และส่งผลไปยังสังคมด้วย

ชีวิตแบบพุทธ เป็นแบบอย่างของชีวิตทวนกระแส

ในทางพระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมก็เป็นเรื่องทวน
กระแสอยู่ไม่น้อย การดำเนินชีวิตตามแบบพุทธนั้นเป็นชีวิตที่
ทวนกระแส พระพุทธเจ้าตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นทวนกระแส
สังคมสมัยนั้น ซึ่งพระองค์ทรงเห็นว่าไม่ถูกต้อง อย่างที่เรา
เห็นชัดๆ เช่น กระแสความเชื่อและการปฏิบัติในเรื่องวรรณะ
การยึดถือชาติกำเนิดเป็นตัวกำหนดความสูงต่ำของมนุษย์
กระแสการปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องการบวสรวงอ้อนวอนเทพเจ้า
ให้ดลบันดาลอะไรต่าง ๆ หรือการหวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการ
บูชาอัญญา และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ประดิษฐ์ปรุงแต่งขึ้นมาเพื่อ
อ้อนวอนเทพเจ้า สิ่งเหล่านี้พระพุทธเจ้าได้ประสบแต่พระองค์
ไม่เห็นด้วย จึงทรงมาแนะนำสั่งสอนประชาชนใหม่ และได้ตั้ง
คณะสงฆ์ขึ้นทำการชักชวนประชาชนให้ดำเนินชีวิต ซึ่งถือได้
ว่าทวนกระแสในสมัยนั้น

การเป็นพระเป็นการทวนกระแสโดยภาวะเลยที่เดียวอย่าง
เช่นคนในโลกทั่วไปตกอยู่ในกระแสที่ท่านเรียกว่ากาม คือ
ความหลงละเลิงเพเลิดเพเลินติดใจอยู่ในรูป รส กลิ่น เสียง
สัมผัส และสิ่งที่ทำให้ชื่นชม สบายใจถูกใจ มุ่งแต่จะเสพพร

ของอารมณ์ที่มากกระทบตา หู จมูก ลิ้น คนเรามุ่งดำเนินชีวิต ทำกิจกรรมต่างๆ ทำความเพียรพยายามต่างๆ เพื่อหาสิ่งที่จะมาปรนเปรอบำรุงบำเรอตา หู จมูก ลิ้น กายของตน พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าการกระทำอย่างนี้ไม่ถูกต้อง เพราะทำให้มนุษย์มัวเมาและเป็นทาสของวัตถุ ไม่พัฒนาตนเอง และขัดขวางปิดบังการที่จะเข้าถึงสิ่งที่ดีงามที่สูงขึ้นไป เมื่อมัวแต่ต้องหาสิ่งต่างๆ ที่เป็นวัตถุภายนอกคือรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น มาบำเรอตา หู จมูก ลิ้นของตน เราจะมีความสุขได้ก็ต่อเมื่อได้รับสิ่งเหล่านี้ ความสุขของเราขึ้นต่อสิ่งเหล่านี้ เราก็ตกเป็นทาสของวัตถุ ชีวิตของคนในแง่ส่วนตัวก็ไม่ใช่อิสระ และในแง่สังคม เมื่อแต่ละคนมุ่งแต่หาสิ่งที่มาบำเรอตา หู จมูก ลิ้นของตัวเองให้มากที่สุด เพื่อจะมีความสุขให้เต็มที่ที่สุด ก็ทำให้ต้องเบียดเบียนกัน เพราะวัตถุมีจำกัด การเบียดเบียนแย่งชิงกัน ครอบงำกัน ช่มเหงกันก็เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม วัตถุก็มีความจำเป็น โดยเฉพาะในแง่ปัจจัย ๔ สำหรับเลี้ยงชีวิต แต่เราต้องแยกให้ได้ว่า ในส่วนที่เป็นปัจจัยของชีวิตนั้นแค่ไหน และในส่วนที่เป็นเครื่องบำเรอบำเรอนั้นแค่ไหน มนุษย์เราจะมีทางมีความสุขหรือพบสิ่งที่ดีงามนอกเหนือจากนั้นไหม พระพุทธเจ้าตรัสว่า มนุษย์สามารถหาความสุขที่ประณีตกว่าการบำเรอตา หู จมูก ลิ้น กาย ความสุข

แบบนั้น ท่านเรียกว่าเป็นความสุขที่ประณีตขึ้น ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือเป็นอิสระ มนุษย์มีความสุขได้โดยลำพังตัวเองในใจ และไม่ต้องขึ้นต่อวัตถุภายนอก หมายความว่าแม้วัตถุภายนอกนั้นไม่มีอยู่ เราก็มีความสุขได้ ข้อสำคัญก็คือมันเป็นความสุขพื้นฐานที่จะทำให้การแสวงหา หรือการเสพความสุขภายนอกเป็นไปอย่างพอดี อยู่ในขอบเขตที่สมดุล ทำให้มีความสุขแท้จริง และไม่เบียดเบียนกันในทางสังคม

ชีวิตทวนกระแส ต้องมีความสุข และอิสระภาพเป็นฐาน

คนที่ทำจิตใจตัวเองให้มีความสุขได้ มีความสุขที่ท่านเรียกว่าทางจิตและทางปัญญา สามารถมีความสุขสงบในใจของตนเองและมีความสุขได้ อย่างที่เรียกว่ามีสมาธิ หรือมีความสุขจากการรู้เท่าทันเข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลาย เป็นความสุขทางปัญญาเนื่องจากเห็นแจ้งความจริง เป็นความปลอดโปร่งโล่ง ไม่มีความติดขัดบิบบคั่นใจ อันนี้เป็นความสุขภายในของบุคคล ถ้าคนมีความสุขประเภทนี้เป็นรากฐานอยู่ภายในตนเองแล้ว การหาความสุขทางวัตถุมาบำเรอตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็จะมีขอบเขต ท่านเรียกว่า *รู้จักประมาณ*

ถ้าเรามีความสุขข้างในแล้ว ความสุขที่ได้ข้างนอกก็เป็น

ความสุขที่เต็มเข้ามาเป็นของแถม หรือกำไรพิเศษ และอิมอยู่เสมอ แต่ถ้าเราไม่มีความสุขในจิตใจ มีใจเร่าร้อน กระวนกระวาย หรือมีความเบื่อ มีความเครียด มีปัญหาอยู่ภายในใจของตนเองแล้ว พอหาวัตถุมาบำเรอตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็จะต้องมีปัญหาต่อไปอีกคือ หนึ่ง ไม่สามารถมีความสุขได้เต็มที่ สอง เมื่อทำโดยมีปมปัญหาในใจ ก็ทำอย่างไม่พอดี ทั้งทำให้เกิดปัญหารุนวาย และตัวเองก็ไม่ได้ความสุขจากภายนอกเต็มที่ด้วย และประการสำคัญก็คือ พอทำอะไรออกมาเพื่อหาความสุขเหล่านั้น ก็ทำให้เกิดการปะทะกระทบซึ่งกันและกัน ก็เลยกลายเป็นปัญหาสังคมขยายบานปลายออกไป

เป็นอันว่า ประการที่หนึ่ง มนุษย์ไม่จำเป็นต้องขึ้นต่อวัตถุภายนอกอย่างเดียว เราสามารถมีอิสรภาพของตนเองที่จะมีความสุขภายใน ประการที่สอง ความสุขภายในทางจิตใจและทางปัญญา กลับมาเป็นฐานที่จะทำให้ความสุขภายนอกที่มนุษย์แสวงหานั้นเป็นความสุขที่เต็มอิมในส่วนชีวิตของตนและไม่เกิดโทษในการเบียดเบียนกันในสังคมด้วย พระพุทธเจ้าก็จึงสอนให้มนุษย์มีดุลยภาพในเรื่องของความสุข

ความสุขทางด้านวัตถุที่บำรุงบำเรอตา หู จมูก ลิ้น กาย ด้วยการเสพหรือบริโภคนั้น ท่านไม่ได้ปฏิเสธ ท่านยอมรับว่ามนุษย์ต้องอาศัยวัตถุภายนอก แต่พร้อมกันนั้นมนุษย์ก็จะ

ต้องมีความสุขทางจิตใจและทางปัญญาเป็นฐาน การขึ้นต่อวัตถุหรือสิ่งภายนอกจะได้น้อยลง มนุษย์จะได้อยู่อย่างมีอิสรภาพมากขึ้น พอมนุษย์มีความสุขในตนเองได้ เขาก็ไม่ต้องอาศัยวัตถุภายนอกในการที่จะมีความสุขเสมอไป ทำให้ไม่เป็นที่ทาสของวัตถุภายนอก จึงเป็นเรื่องของมนุษย์ที่จะต้องพัฒนาตนเอง การที่จะมีความสุขซึ่งเป็นรากฐานทางจิตใจและทางปัญญาได้ มนุษย์จะต้องพัฒนาตนเองขึ้นไป เมื่อพัฒนาตนเองขึ้นไปแล้ว เขาก็จะมีดุลยภาพในชีวิต มีความสุขที่เรียกว่าสมบูรณ เพราะครบทุกด้านหรือครบทุกระดับมาดั่งมาดูลและเสริมเติมแก่กัน

ในชีวิตของมนุษย์ ความสุขเป็นเรื่องสำคัญ เราจะต้องยอมรับความจริง ถ้าเราจะมีความคิดและชีวิตที่ทวนกระแส เราจะต้องให้ชีวิตที่ทวนกระแสของเรามีความสุขด้วย มิฉะนั้นแล้วการทวนกระแส นั้นจะไม่ยั่งยืน ชีวิตที่ไม่มีความสุขนั้นไม่ยั่งยืน เราอาจจะทนทำไปด้วยแรงพลุ่งหรือแรงกระทิงผลัดกัน เช่นความยึดมั่นในอุดมการณ์ หรือความปลุกเร้าอะไรต่างๆ การทำด้วยแรงปลุกเร้านี้ไม่ยั่งยืน มันจะอยู่ได้เพียงระยะหนึ่ง ถ้าไม่มีความสุขเป็นรากฐาน

ชีวิตที่ดีงามยั่งยืนจะต้องมีความสุขอยู่ด้วย อย่างที่พระท่านเรียกว่าไร้ทุกข์ ซึ่งก็เป็นความหมายที่สมบูรณของคำว่า

สุขนั่นเอง นอกจากจะดีงามแล้ว ก็มีความเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อสิ่งภายนอก เป็นไทแก่ตัวเอง และมีความสุขด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องอาศัยการมีปัญญาที่จะมองเห็นความจริงและคุณค่าของสิ่งทั้งหลายมากขึ้น ๆ เพราะฉะนั้นในการที่มนุษย์จะพัฒนาขึ้นมาให้มีความสมบูรณ์นั้น องค์ประกอบที่สำคัญก็คือการพัฒนาปัญญาของตนเอง ฉะนั้นจุดเริ่มต้นหรือฐานของเราจึงได้แก่การที่ต้องมีปัญญา

ทวนกระแสร้ายไม่ไหว

ถ้าลึกลงไปไม่ทวนกระแสเกม

ปัญญาเบื้องต้นก็คือปัญญาที่เข้าใจแนวทางชีวิตที่เราเรียกว่าทวนกระแสนั้นว่ามันคืออะไร และเข้าใจจุดมุ่งหมายว่าเพื่ออะไร ประการที่สอง เข้าใจกระแสที่เราไปทวนว่ามันมีข้อดีข้อเสียอย่างไร จุดไหนที่เสีย ที่เป็นเหตุให้เราจะต้องมาทวนกระแส เข้าใจมันตามความเป็นจริง และเข้าใจคนทั้งหลายที่อยู่ในกระแสนั้น ซึ่งบางทีก็เป็นเพราะเขาขาดความรู้ความเข้าใจอย่างที่ว่าพระเรียกว่า เป็นผู้มิได้สดับ คือไม่เคยได้เรียนรู้ไม่เคยมีใครมาแนะนำเขา ไม่เข้าใจ ไม่รู้ทางออก ไม่รู้โทษของสิ่งที่เขาทำอยู่ เราต้องเข้าใจเขาตามความเป็นจริง ต้องเข้าใจคนที่อยู่ในกระแสนั้น เราจะได้เห็นใจ และรู้แนวทางที่จะ

ปฏิบัติต่อเขา เพื่อจะช่วยแก้ไขด้วยความเมตตากรุณาต่อไป

ชีวิตของมนุษย์โดยทั่วไปในกระแสใหญ่ ซึ่งไม่เฉพาะแต่กาลสมัยอันใดอันหนึ่งนั้น เป็นเรื่องของการตกอยู่ในกระแสของกาม อย่างเช่นในสมัยของพระพุทธเจ้า กระแสที่เป็นอยู่ซึ่งเป็นไปตามคติความเชื่อของสังคมสมัยนั้น ก็คือกระแสของความเชื่อถือการปฏิบัติและดำเนินชีวิตตามค่านิยมที่รอมลแห่งความปรารถนาด้วยการสวดอ้อนวอนหวังการดลบันดาลของเทพเจ้า มีการบวงสรวงบูชาัญญ การถือเรื่องวรรณะ แต่พร้อมกันนั้น อีกกระแสหนึ่งซึ่งลึกกว่านั้นก็คือ กระแสของกามที่ครอบงำมนุษย์ ไม่เฉพาะยุคสมัยนั้น

สำหรับกระแสเรื่องวรรณะ เรื่องการดลบันดาล อาจจะเป็นเรื่องของยุคสมัย แต่อีกด้านหนึ่งที่ลึกลงไป คือกระแสของชีวิตมนุษย์ทั่วไปที่โดยปกติจะอยู่ได้อำนาจครอบงำของกาม ของวัตถุภายนอก ต้องฝากความสุขของตนไว้กับวัตถุภายนอกที่เอามาบำรุงบำเรอ คนแบ่งแยกก็ดกกันวรรณะกันก็เพราะหวงกามและแย่งกาม อ้อนวอนหวังผลจากการดลบันดาลก็เพื่อจะได้กาม พระพุทธเจ้าทรงทวนกระแสทั้งสองกระแสทั้งกระแสสังคมที่มีการปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องวรรณะ เรื่องการบวงสรวงอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หวังการดลบันดาลของเทพเจ้า และทวนกระแสกามที่ครอบงำกระแสชีวิตมนุษย์

คำว่า *กระแสกาม* ในที่นี้ ในสมัยใหม่นี้อาจไม่สบายใจ ต้องใช้ว่า *กระแสวัตถุนิยม* คือการที่ต้องเอาชีวิตไปขึ้นกับวัตถุภายนอกในการที่จะมีความสุข นี่เป็นกระแสธรรมชาติของมนุษย์ในยุคทุกสมัย เราเรียกว่าเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ในเมื่อยังไม่พัฒนาดน เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ว่า เบื้องแรกเขาจะต้องหาความสุขจากตา หู จมูก ลิ้น ที่จะได้รับได้เสพลสิ่งที่ทำให้สบายขึ้นมั้น แต่อย่างทีบอกแล้วว่า การหาความสุขจากสิ่งเหล่านี้มีโทษ ทำให้ชีวิตตนเองก็ไม่เป็นอิสระ กลายเป็นอยู่อย่างปราศจากสิ่งเหล่านั้นไม่ได้ มีความสุขด้วยตนเองไม่ได้ และเกิดการเบียดเบียนกันในสังคม

เมื่อมนุษย์พัฒนาดนเองขึ้นมาและเมื่อเขารู้จักความสุขที่ประณีตแล้วก็จะเกิดดุลยภาพในชีวิตขึ้น แล้วความสุขที่ประณีตนั้นก็กลับมาเป็นฐานในการแสวงหาความสุขจากวัตถุให้เป็นไปอย่างพอดี อย่างมีขอบเขตและได้ผลอย่างเต็มที่ และในทางสังคมก็ทำให้ไม่เบียดเบียนกัน แต่เกือกลมกันด้วย เราไม่ได้ไปต่อต้านหรือไปคัดค้านวัตถุนิยมโดยสิ้นเชิง ไม่ใช่ไปสุดทางตรงข้าม แต่คำว่า วัตถุนิยม ที่กลายเป็นว่าไปนิยมวัตถุนั้นไม่ถูกต้อง แต่เราจะบอกว่าชีวิตไม่อาศัยวัตถุเลยก็ไม่ถูกต้องเหมือนกัน

เราต้องยอมรับความจริง ความพอดี คือการรู้จักประ-

มาณตามดุลยภาพเป็นสิ่งที่สำคัญ ชีวิตของมนุษย์ต้องการความดีงามที่ถูกต้องตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าสอน ซึ่งเป็นธรรม เป็นความถูกต้อง อย่างที่บอกว่าเป็นชีวิตทวนกระแสในทางสังคม และในเวลาเดียวกันนั้นอีกประการหนึ่ง ก็เป็นการทวนกระแสของธรรมชาติขั้นต่ำ คือธรรมชาติของมนุษย์ที่ยังไม่พัฒนา อันนี้ก็ทวนกระแสเหมือนกัน คือการฝึกฝนและพัฒนาตนอยู่เสมอ เพื่อที่จะมีจิตใจที่พัฒนาและมีปัญญายิ่งขึ้น จนสามารถมีความสุขอย่างเป็นอิสระ

ทวนกระแสสังคมได้สำเร็จ

เมื่อมีกระแสการพัฒนาตัวเองอยู่ข้างใน

เพราะฉะนั้น ชีวิตของชาวพุทธจะมีลักษณะที่ทวนกระแส เช่นอย่างพระสงฆ์ แทนที่จะมุ่งไปหาวัตถุบำรุงบำเรอ เพื่อเสพลความสุขจากสิ่งเหล่านี้ ก็กลับเป็นว่าทั้งที่มีชีวิตเรียบง่าย อาศัยวัตถุแต่น้อย ก็มีความสุขได้ เป็นการทดสอบตนเอง และฝึกตนเองตลอดเวลา

ดังเช่นข้อปฏิบัติที่เรียกว่า *ศีล* นั้นก็เป็นเรื่องของการฝึกตนขั้นแรกก็มีความมุ่งหมายให้ไม่เบียดเบียนกันในสังคม แต่ยอมรับว่ามนุษย์ต้องการวัตถุมาบำรุงบำเรอ ตา หู จมูก ลิ้น กาย จะต้องมีความสุขจากการเสพลหรือบริโภคสิ่งเหล่านี้ก่อน

ตอนแรกท่านยอมรับ แต่เพื่อให้มีขอบเขตในการหาสิ่งมาเสพ เสวยสนองตา หู จมูก ลิ้นนั้นโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่ละเมิด สิทธิของกันและกัน ท่านก็จึงให้ศิลปินเบื้องต้นเรียกว่า ศิลปิน เป็นการประนีประนอมผลประโยชน์ หรือการหาและเสพสุข ระหว่างตนเองกับคนอื่นในสังคม ท่านยอมรับในเบื้องต้นว่า มนุษย์ทั่วไป เมื่อธรรมชาติของเขายังไม่พัฒนาก็ต้องเป็นเช่นนั้น หากความสุขได้แค่นั้น แต่การที่เขาแต่ละคนจะได้ความสุขกัน สมหวังนั้น เขาจะต้องไม่เบียดเบียนกัน ไม่แย่งชิงข่มเหงกันก่อน และเคารพสิทธิของกันและกัน

ขั้นที่สองท่านให้ศิลปินเพิ่มขึ้น ขอยกตัวอย่างเพียงเรื่องศิลปะเพิ่มขึ้น อย่างที่เราเรียกว่าศิลปะแปด

ศิลปะแปด นี้เพื่ออะไร ถ้าดูให้ดีจะเห็นว่า อ้อ! ไม่มีอะไร ท่านเริ่มให้คนเราฝึกฝนตนเอง ให้พัฒนาตนในทางที่จะเป็นอิสระมากขึ้น ให้ลองดูว่า ถ้าเราไม่ต้องอาศัยวัตถุมากนัก เราจะมีชีวิตที่ดีและมีความสุขได้ไหม ให้พยายามมีความสุขได้โดยไม่ต้องขึ้นกับวัตถุมากนัก เราเคยหาความสุขจากการที่ต้องกินเข้าไป บริโภคให้มากจึงจะมีความสุข ท่านก็บอกให้ลองศิลปะข้อที่หก เพิ่มเข้ามา

ศิลปะข้อที่หก วิกาลโภชนา เวรมณี เว้นอาหารในเวลาวิกาล ลองควบคุม ลองจำกัดอาหารภายในขอบเขตของเวลา เพื่อ

สุขภาพ กินเพื่อคุณค่าแท้ ไม่มุ่งในแง่บำเรอปากเอาริสบำเรอลิ้น กินอาหารเพียงมือเดียวหรือสองมือ หรือภายในเวลาเที่ยง ต่อจากนั้นไม่กิน จำกัดตนในเรื่องอาหาร ลองฝึกโดยให้มีความสุขไม่ต้องขึ้นต่อการที่จะกินอาหารอร่อย ๆ อย่างปล่อยใจตามสบาย ทำได้ไหม

ข้อต่อไป เราเคยมีความสุขจากการที่ต้องมีดนตรี ฟ้อนรำ ขับร้อง ตกแต่งประดับตัว ที่นี้เอาใหม่ ลองไม่ทำสิ่งเหล่านี้ เราจะมีสุขได้ไหม ลองพัฒนาตัวเอง ฝึกตัวเอง ทดสอบตัวเอง

ข้อต่อไป เคยนอนห้องสบาย ต้องมีฟูกพูนุ่มหนาปรนเปรอตัวเองให้สัมผัสสบาย คราวนี้ลองนอนกับพื้น นอนบนกระดาน อย่างพอสบายชนิดที่เป็นธรรมชาติ แล้วอยู่ดีได้ไหม มีความสุขไหม

นี่เป็นตัวอย่าง นี่เป็นเรื่องพื้น ๆ ท่านให้ศิลปะแปดมาเพื่อฝึกให้เราทดสอบตนเองและพัฒนาตัวเองไปด้วย ว่าเราจะมีชีวิตที่เป็นอิสระจากวัตถุเพิ่มขึ้นได้ไหม ความสุขของเราไม่ต้องเกิดจากการหาวัตถุมาปรนเปรอได้ไหม ขึ้นต่อวัตถุน้อยลงได้ไหม เป็นการฝึก ท่านไม่ได้มุ่งให้ไปทรมานตัวเอง

เราจะเห็นว่า เมื่อทำได้ ศิลปะแปดจะทำให้ปลอดภัย เบาสบายและทำอะไรได้มากขึ้น เพราะเราไม่ต้องมัววุ่นวายกับ

วัตถุ ตัดกังวลไปได้มากมาย พร้อมกับการที่ชีวิตขึ้นกับวัตถุ ภายนอกน้อยลง เราก็ฝึกทางด้านจิตปัญญาไปด้วย พอเรา ฝึกทางด้านจิตปัญญาให้จิตใจมีความสุขได้ มีความรู้ความ เข้าใจสิ่งต่าง ๆ แทนที่ว่าจะไปใช้เวลาและพลังงานเสียแรงงาน กับเรื่องที่จะปรนเปรอตัวเรา ก็กลับมีเวลาและแรงงานที่จะ ฝึกฝนจิตปัญญามากขึ้น และจิตปัญญาที่พัฒนาขึ้นมานั้นก็ กลับมาเกื้อกูล ทำให้ได้ความสุขอย่างใหม่ที่ประณีตมากขึ้น อันนี้ก็คือเรื่องของศีล ดังเช่นที่ยกตัวอย่างศีลแปดมา ซึ่งเป็น ทั้งการฝึกฝนใจ และสร้างความเป็นอิสระจากวัตถุให้มากขึ้น พร้อมกันนั้นก็สามารใช้เวลาและแรงงานไปในการพัฒนาตน ด้านจิตปัญญายิ่งขึ้นไปอีก นี่เป็นตัวอย่างชีวิตทวนกระแส

ทวนกระแสสังคมได้

เมื่อไม่ต้องทวนกระแสใจของตนเอง

ชีวิตทวนกระแสที่เรามีความมั่นใจในแนวทางอย่างนี้ แม้ ว่าคนภายนอกจะเห็นว่าเป็นทุกข์ลำบาก เราก็มั่นคง เพราะ เรามีความชัดเจนกับตนเอง เรามีความสุข ไม่มี ความขัดแย้ง ในตัวเอง

ว่าที่จริง การกินแค่ภายในเวลาที่เรียกว่า กาละ ไม่กินใน เวลาวิกาล ซึ่งเป็นการจำกัดเวลา หลังเที่ยงไม่กิน เป็นต้นนี้

ถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นว่า มันให้ผลดี ไม่เสียสุขภาพ และ การจำกัดในเรื่องของวัตถุบำรุงบำเรอ แม้แต่ที่นอนก็เช่นเดียวกัน คนที่เข้าสู่กระแสนี้ หรือเดินในแนวทางนี้ เมื่อพัฒนา ปัญญาขึ้นมาด้วย และมองเห็นว่าเป็นการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เป็นการฝึกตนเองถูกต้อง ก็สามารถพูดกับตนเองได้เต็ม ปากว่า ข้าพเจ้ามีความสุข ถ้าจะเทียบก็อาจพูดได้ว่า สามารถ มีความสุขกว่าคนที่ไปตามหาวัตถุเหล่านั้นอย่างเต็มที่ด้วยซ้ำไป เพราะแบบหลังนั้นเป็นการหาความสุขชนิดที่ทำให้เกิดปัญหา ทั้งแก่จิตใจตนเองและแก่สังคมมากมาย

ฉะนั้น คนที่ดำเนินชีวิตทวนกระแสนี้ต้องมองหลาย ระดับ อย่างน้อยก็ ๒ ระดับ คือ

๑. ในระดับสังคม มองว่าในท่ามกลางสภาพของสังคม ปัจจุบัน กระแสที่เป็นอยู่นั้นเป็นอย่างไร มีคุณโทษข้อดี ข้อเสียอะไร ด้วยเหตุผลอย่างไร และกระแสที่เราจะไป ร่วมกันเมื่อเทียบกันแล้วเป็นอย่างไร เราต้องเข้าใจตาม ความเป็นจริง เพื่อให้มีความมั่นใจ ในแนวทางที่เราคิดว่าถูกต้องดีงามที่จะดำเนินไป
๒. ในระดับที่เป็นรากฐานกว่านั้น ภายใต้กระแสที่ปรากฏ มองดูที่แก่นแท้แห่งความปรารถนาของชีวิต ใน การจะทำให้ชีวิตทวนกระแสในระดับสังคมนั้นเป็นไป ได้ดี เมื่อจะดำรงชีวิตที่ต่างออกไป เช่นมีความเรียบ

ง่าย นอกจากการกระทำของเราจะมีหลัก มีความถูกต้อง มีความดีงามแล้ว เรามีความพึงพอใจ จิตใจของเราเป็นสุขในสภาพชีวิตนั้นด้วย เป็นพื้นฐาน ซึ่งจะทำให้ยั่งยืนเพราะเกิดความมั่นใจที่จะดำเนินตาม

ในพระพุทธศาสนานั้น การเข้ามาปฏิบัติตามธรรม เป็นชีวิตที่ทวนกระแสสังคมในสมัยนั้น ทวนกระแสโลกของมนุษย์ทั่ว ๆ ไป ที่เขาเข้าใจว่าดีที่สุขเป็นอย่างไร โดยที่ทนายืนยันตัวเองได้ว่า ท่านมีชีวิตที่ดีงามและมีความสุขอย่างแท้จริง บางท่านถึงกับอุทานออกมาว่า สุขจริงหนอ สุขจริงหนอ อะไรทำนองนี้

ถ้าทำได้ตามนี้แล้ว ชีวิตส่วนตนก็มีความสุข และเราก็สามารถทำสิ่งที่เรียกว่าเป็นการบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมไปด้วย ชีวิตทวนกระแสก็จะเป็นเพียงอาการภายนอกที่ปรากฏ แต่ภายในตัวเรา มันเป็นกระแสที่เป็นไปเองของตัวเราที่เราไม่ต้องไปทวนเลย ตอนแรกเราอาจจะทวนเพื่อการฝึกหัด เพราะรู้สึกว่ามันไปทวนกระแสกิเลสเข้านั่นเอง เพราะในใจของเรายังมีกระแสหนึ่งคือ กระแสกิเลส และที่เราไปทวนกระแส นั้น ถ้าทวนไม่เป็น ก็มีอาการเหมือนกับต้าน ถ้าเราไม่มีแนวทางเราไปต้านเฉย ๆ เราก็แยะ

อย่างที่บอกแล้วว่า คนที่มีชีวิตทวนกระแสอย่างถูกต้อง

จะต้องมีแนวทางและจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน และเราจะมุ่งไปในแนวทางนั้นอย่างสอดคล้องกับความเข้าใจความจริงและความปรารถนาที่แท้จริงของชีวิตจิตใจ จนกระทั่งว่าที่ทวนกระแสนั้นกลายเป็นเพียงอาการที่เขาว่ากัน แต่ในใจที่แท้จริงชีวิตของเราไม่ได้ทวนเลย เพราะมันเป็นความสะดวกสบายสำหรับเรา เป็นความดีงาม เป็นความสุข เป็นการกระทำที่เราทำได้เป็นอัตโนมัติของเราเอง

เมื่อเราไปถึงขั้นนี้แล้วมันจะเป็นชีวิตทวนกระแสที่สมบูรณ์โดยไม่ต้องทวน ซึ่งเป็นไปโดยตัวของเราเอง อันนี้จึงจะเป็นความสำเร็จที่จะมีผลออกมา ผลตอนแรกก็คือผลต่อชีวิตของตนเองเป็นพยานยืนยันตัวเอง แล้วแผ่ผลออกมาสู่สังคมภายนอก อย่างนี้ก็จะไปเพื่อประโยชน์สุขของมนุษย์เริ่มจากตนเองเป็นต้นไป อย่างน้อยก็จะเป็นแบบอย่างที่ดีที่งาม ที่ประเสริฐ มีคุณค่า เป็นประโยชน์ เป็นทางที่จะขยายกระแสใหม่ออกไป

สรุปแล้ว ต้องมีทั้งปัญญา ความดีงาม ความเป็นอิสระพร้อมทั้งความสุข เป็นแนวทางทวนกระแสที่มีคุณสมบัติพร้อมบริบูรณ์ จนกระทั่งไม่ต้องทวนกระแส

หลักที่กล่าวมานี้คิดว่าจะเป็นการเสริมประโยชน์ เสริมปัญญา ช่วยให้ชีวิตทวนกระแสของแต่ละคนประกอบด้วย

ความมั่นใจยิ่งขึ้น มีความชัดเจนยิ่งขึ้น และมีผลสำเร็จยิ่งขึ้น
ขอให้ผลดีเหล่านี้จึงเกิดขึ้นสมดังความมุ่งมาดปรารถนา

อาตมาก็ขออาราธนาคุณพระรัตนตรัย โดยเฉพาะคุณพระ
รัตนตรัยที่แท้คือ ตัวคุณพระที่เกิดขึ้นในใจจากการปฏิบัติของ
ตัวท่านนั่นเอง ได้อภิบาลรักษาคุ้มครองทุกท่านให้มีความเจริญ
ก้าวหน้าออกงามในชีวิตที่ดี ซึ่งมีความมั่นใจนี้แล้ว และจง
ประสบความสำเร็จเป็นสุขในธรรม ตลอดกาลนาน